

Oblikovanje fonda u narodnoj knjižnici

Denžić, Viktorija

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:006359>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2018./2019.

Viktorija Denžić

**Oblikovanje fonda u narodnoj knjižnici: utjecaj korisnika
na izgradnju zbirke**

Diplomski rad

Mentor: doc.dr.sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, rujan 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenom i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

Uvod	1
1. Uloga knjižničnog fonda u narodnoj knjižnici	2
1.1. Izgradnja knjižničnog fonda	3
1.2. Načini oblikovanja knjižničnog fonda	6
1.3. Faze u izgradnji knjižničnog fonda	9
2. Utjecaj korisnika na izgradnju knjižne zbirke	16
3. Istraživanje utjecaja korisnika na izgradnju knjižne zbirke u Knjižnicama grada Zagreba	19
3.1. Uvod i problem istraživanja	19
3.2. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja	19
3.3. Pretpostavke istraživanja	20
3.4. Metodologija, uzorak i tijek istraživanja	20
3.5. Analiza rezultata istraživanja	21
3.5.1. Nabava građe u Knjižnicama grada Zagreba	21
3.5.2. Kriteriji za odabir knjižnične građe	23
3.5.3. Dar kao oblik nabave	24
3.5.4. Zahtjevi korisnika za građom	25
3.5.5. Vrednovanje knjižničnog fonda	26
3.6. Rasprava	27
Zaključak	32
Popis literature	34
Prilozi	36
Sažetak	37
Summary	38
Biografija	39

Uvod

Predmet proučavanja ovog rada oblikovanje je knjižničnog fonda u narodnoj knjižnici te utjecaj korisnika na izgradnju knjižne zbirke u Knjižnicama grada Zagreba. U teorijskom dijelu bit će riječi općenito o knjižničnom fondu koji čini sva građa koju određena knjižnica posjeduje, načinima oblikovanja fonda te fazama u izgradnji knjižnične zbirke. Knjižnični je fond temelj svake knjižnice, a posebice narodnih knjižnica koje prema *IFLA-inom i UNESCO-ovom Manifestu za narodne knjižnice*¹ osiguravaju pristup svim vrstama informacija i znanja svim članovima zajednice bez obzira na njihovu dob, spol, vjeru, nacionalnost, obrazovanje, ekonomski i radni status ili jezik. Stoga je vrlo bitno knjižnične zbirke izgraditi upravo na temelju raznovrsnih interesa članova zajednice kako bi knjižnica u potpunosti ispunila svoju zadaću i zadovoljila sve obrazovne i rekreativne potrebe svojih korisnika. Druga polovica teorijskog dijela bavi se problematikom utjecaja korisnika na oblikovanje knjižničnog fonda te iznosi primjere načina na koje korisnici mogu sudjelovati u izgradnji knjižne zbirke. Zatim će se prikazati modeli zajedničke nabave građe u drugim knjižnicama u svijetu koji mogu poslužiti kao primjer dobre prakse našim narodnim knjižnicama. U empirijskom dijelu rada fokus će biti na načinima izgradnje knjižne zbirke u Knjižnicama grada Zagreba budući da je pitanje odabira knjižne građe jedno od ključnih pitanja kod oblikovanja knjižničnog fonda narodne knjižnice. Nadalje, ustanovit će se koliki utjecaj korisnici imaju na oblikovanje knjižne zbirke te na koji način knjižničari vrše vrednovanje fonda s obzirom na korisničke zahtjeve. Budući da je knjižnični fond dinamičan, potrebno je analizirati njegovu kvalitetu i utvrditi koliko zadovoljava potrebe korisnika te kontinuirano vršiti njegovu procjenu. Jedan dio istraživanja proveo se analizom mrežnih stranica Knjižnica grada Zagreba i njihovih godišnjih izvještaja, a drugi dio provođenjem polustrukturiranog intervjua pri čemu su ispitane voditeljice nabave četiri knjižnice u sklopu mreže Knjižnica grada Zagreba: Gradske knjižnice, Knjižnice Božidara Adžije, Knjižnice Medveščak i Knjižnice Vladimira Nazora. Istraživanjem je dobivena cjelokupna slika oblikovanja i upravljanja knjižničnom fondom na primjeru najveće ustanove među narodnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj. Očekuje se da će rezultati istraživanja pridonijeti spoznajama o suradnji narodnih knjižnica s korisnicima prilikom izgradnje knjižne zbirke te pomoći u daljnjim raspravama na tu temu.

¹ IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice. // IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. Izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 105.

1. Uloga knjižničnog fonda u narodnoj knjižnici

Tradicionalno se na narodne knjižnice od samih njihovih početaka gledalo kao na mjesta koja će obrazovati i „odgajati“ ljude u zajednici, a budući da se smatralo da čitanje posjeduje moć učiniti ljude boljima, knjižnica je sukladno tome oduvijek imala obrazovnu ulogu. Drugo gledište knjižnice pak naglašava njenu građansku ulogu kojom ljudima pomaže da budu funkcionalni pripadnici demokratske zajednice.² Svrhe narodne knjižnice su mnogobrojne s obzirom na to da imaju najširi krug potencijalnih korisnika, od djece do odraslih, neobrazovanih pa do visoko obrazovanih, siromašnih ili bogatih, svih etničkih grupa, rasa i slično. IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice kao osnovne djelatnosti narodne knjižnice navode pružanje usluga i osiguravanje građe kako bi zadovoljila obrazovne i informacijske potrebe te potrebe za osobnim razvojem, uključujući i razonodu i potrebe vezane uz slobodno vrijeme, ne samo pojedinaca nego i grupa. Uz to, bitna uloga narodnih knjižnica je i izgradnja demokratskog društva, odnosno omogućavanje pristupa različitim područjima znanja koja pokriva u knjižničnom fondu.³ Sukladno tome, svaka narodna knjižnica mora uz pomoć osnivača, odnosno zajednice koja je financira, te uzimajući u obzir potrebe svojih korisnika (stanovnika područja na kojem djeluje), odrediti i objaviti zadaće koje će morati ispuniti, a obično se definiraju pri njezinu osnutku. Javno objavljen dokument o poslanju i zadaćama narodne knjižnice osnova je za njen uspješan rad i poslovanje kako bi djelatnost knjižnice bila u skladu s načelima i međunarodnim dokumentima vezanima uz rad i poslovanje narodnih knjižnica te opravdava njeno postojanje i svrhu. Nebesny i Švob navode da se u prvim zadaćama naših knjižnica najčešće moglo pronaći da su osnovane na dobrobit svih građana i s ciljem da ih pouče, zabave te ponude pomoć u formalnom i neformalnom školovanju.⁴ Definiranje zadaće knjižnice te izgradnja njezine zbirke međusobno su povezani upravo zbog toga što je odabir knjižnične građe, odnosno izgradnja knjižničnog fonda koji će zadovoljavati sve potrebe korisnika kako bi knjižnica uspješno ostvarila svoju zadaću, jedno od temeljnih pitanja za narodnu knjižnicu. Svrha oblikovanja zbirke mora biti stvaranje knjižnične zbirke koja zadovoljava potrebe korisnika u skladu s financijskim ograničenjima i unutar okvira

² Curley, A., Broderick, D. *Building Library Collections*. 6th ed. Lanham ; Md. ; London : The Scarecrow Press, Inc., 1985. Str. 3.

³ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin ; [s engleskog prevela Irena Kranjec]. 2. hrvatsko izd. [prema 2. izmijenjenom izd. izvornika]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 15.

⁴ Nebesny, T., Švob, M. *Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. // Slobodan pristup informacijama u službi kulturnog razvitka*. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 56-75.

ljudskih resursa kojima knjižnica raspolaže.⁵ Pomoću definirane zadaće svaka će knjižnica lakše utvrditi svoju nabavnu politiku u izgradnji zbirke, a to će joj olakšati donošenje smjernica za nabavu građe.

1.1. Izgradnja knjižničnog fonda

Knjižnični fond čini sva građa koju određena knjižnica posjeduje, a njegova veličina i vrsta građe od koje se sastoji neprestano se mijenjaju. Količina građe u knjižnicama obično se stalno povećava, no ovisno o okolnostima moguće je i smanjenje knjižničnog fonda.⁶ Veličinu zbirke određuje mnogo čimbenika poput financijskih sredstava kojima knjižnica raspolaže, prostora koji knjižnica može iskoristiti za pohranu zbirke, veličina zajednice na čijem se području knjižnica nalazi, blizina drugih knjižnica, politika razmjene građe s drugim knjižnicama itd.⁷ Struktura knjižničnog fonda ovisi o veličini knjižnice i vrsti građe koju posjeduje pa tako manje knjižnice knjižnični fond većinom dijele u dvije osnovne zbirke: zbirku knjiga i zbirku periodike (časopisi i novine). Velike knjižnice, uglavnom nacionalne, općeznanstvene i veće narodne knjižnice, obično svoj aktivni knjižnični fond dijele na opću zbirku i cijeli niz posebnih zbirki (zbirka rukopisa, zbirka tiskanih knjiga, zbirka periodike, zbirka grafike, zbirka kartografskih publikacija, muzikalija, fotografija, gramofonskih ploča, mikrofilmova, sitnog tiska, digitalnog materijala i sl.) Iz toga možemo zaključiti kako knjižnični fond nije nimalo statičan te ga je potrebno neprestano nadopunjavati uzimajući u obzir potrebe korisnika.⁸ Tijekom izgradnje knjižničnog fonda potrebno je fond uskladiti s potrebama i zahtjevima zajednice svih korisnika, uključujući i onih potencijalnih, a ne samo s općenitim smjernicama o njegovoj kvaliteti. Knjižnični fond se mora izgraditi u skladu s teorijskim znanjem, a u njega se moraju uvrstiti različite vrste građe. Prilikom odabira građe izgradnja fonda podložna je osobnim procjenama selektora i osoba koje vrednuju fond, a pritom je knjižničarima od velike pomoći dotad stečeno iskustvo.⁹ Knjižnična zbirka više je od skupine tiskanih i netiskanih materijala pohranjenih u zgradi zvanoj knjižnica, ona posjeduje određeni sklad, a kako bi se taj sklad postigao prije oblikovanja zbirke potrebno je posjedovati politiku upravljanja knjižničnom zbirkom, odnosno pisane smjernice za izgradnju

⁵ Johnson, P. Fundamentals of collection development and management. 3rd ed. London : Facet Publishing, 2014. Str. 2.

⁶ Tadić, K. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. Opatija : "Benja", 1994. Str. 19.

⁷ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin ; [s engleskog prevela Irena Kranjec]. 2. hrvatsko izd. [prema 2. izmijenjenom izd. izvornika]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 70.

⁸ Tadić, K. Nav. dj. Str. 19.

⁹ Isto. Str. 35.

zbirke koje je usvojila uprava knjižnice, što u praksi najčešće nije slučaj.¹⁰ Temeljni dokumenti na kojima se mora temeljiti izrada svakih smjernica jesu: *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*; *Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj*; *IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga narodnih knjižnica*; *IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice*; *Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus*; razne preporuke UNESCO-a kao i ostali dokumenti i preporuke koji se odnose na knjižnice. Smjernice trebaju definirati svrhu, opseg, sadržaj zbirke i pristup vanjskim izvorima, a temelje se na knjižničnim standardima povezanim s potrebama i interesima građana te reflektiraju raznovrsnost zajednice, a razvija ih stručno osoblje. *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice* u sadržaju razlikuju tri skupine smjernica (univerzalne, općenite i specifične), no tek kao naznaku onoga što se može uključiti u sadržaj.¹¹ Smjernice za izgradnju knjižničnih zbirki dokument su koji knjižničarima pomaže u odluci koje predmetno područje treba proširiti i koliko značaja pridati kojem području. Istovremeno, trebale bi služiti kao mehanizam komunikacije sa zajednicom u kojoj knjižnica posluje te s onima koji ju financiraju. Knjižnice bi trebale imati pisane smjernice za izgradnju knjižničnih zbirki jer u današnje vrijeme rijetko koji knjižničar cijeli svoj život ostane u jednoj knjižnici, a premještanjem iz knjižnice u knjižnicu sa sobom odnosi i usmeni plan razvoja zbirke. Također, pisane smjernice omogućuju kontinuitet i dosljednost u programu razvoja zbirki čak i ako dođe do promjena u financiranju ili osoblju knjižnice. Potrebno je znati prednosti i mane zbirke, poznavati zajednicu u kojoj djeluje knjižnica i uočavati promjene u njoj te znati koji su joj još izvori dostupni međuknjižničnom posudbom kako bi bili spremni razviti dobru politiku razvoja knjižnične zbirke. Smjernice se moraju mijenjati kako se mijenjaju i potrebe zajednice, a mnogi knjižničari ne razmišljaju o promjenama i sukladno njima ne prikupljaju nove informacije. S obzirom da bi smjernice trebale biti u pisanom obliku, potrebno ih je često nadopunjavati kako ne bi bile zastarjele, a mnogima je to previše posla.¹² Smjernice informiraju o prirodi i opsegu zbirke, o prioritetima u građi koja će se nabavljati, omogućuju lakše ostvarivanje organizacijskih ciljeva, smanjuju pristranost u odabiru građe, održavaju dosljednost neovisno o smjeni osoblja te služe kao orijentir novim zaposlenicima, racionaliziraju preraspodjelu novčanog fonda,...¹³ IFLA-ina Sekcija za nabavu i izgradnju knjižničnih zbirki objavila je 2001. godine *Upute za izradbu smjernica za*

¹⁰ Curley, A., Broderick, D. Nav. dj. Str. 10.

¹¹ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. Nav. dj. Str. 66-67.

¹² Evans, G. E. Developing library and information center collections. / G. Edward Evans with the assistance of Margaret R. Zarnosky. 4th ed. Englewood, Col. :Libraries Unlimited, 2000. Str. 70-71.

¹³ Isto. Str. 73.

izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela *Conspectus* u kojima jasno izriču važnost izrade pisanih smjernica za razvoj zbirke te navode elemente od kojih se smjernice moraju sastojati. Njihova je uloga višestruka. Osim što su pomagalo za odabir građe, one opisuju tekuću zbirku i pomažu knjižničarima odrediti dugoročne i kratkoročne ciljeve te odrediti prioritetne aktivnosti u knjižnici. Knjižnici mogu poslužiti u pitanjima financiranja i kao komunikacijski kanal unutar knjižnice, ali i između knjižnice i drugih knjižnica u sustavu. Smjernice onemogućuju cenzuru i pomažu u razvoju i vođenju zbirke, između ostalog, ukazuju na to kako postupati s darovima, izlučivanjem građe i otkazivanjem serijskih publikacija.¹⁴ “Glavni kriteriji za zbirke trebali bi biti:

- a) opseg građe dostatan da udovolji potrebama svih članova zajednice
- b) građa u različitim oblicima koji će omogućiti svim članovima zajednice korištenje knjižnične usluge
- c) priljev novih naslova
- d) priljev novih knjiga i druge građe
- e) posudba građe
- f) širok izbor beletrističkih i nebeletrističkih predmetnih područja
- g) osiguravanje netiskanih oblika građe
- h) pristup vanjskim izvorima kao što su knjižnice drugih institucija elektronički izvori, lokalna društva, vladini odjeli ili lokalno znanje koje se temelji na usmenoj kulturi
- i) otpis starih, dotrajalih i zastarjelih knjiga, netiskane građe i informacijskih izvora”¹⁵

Priroda informacija se mijenja s obzirom na oblike u kojima su dostupne i načina na koji im se može pristupiti. Potrebno je odlučiti što uključiti u knjižničnu zbirku, a što ne te brinuti o tome da informacije nisu zastarjele i da odgovaraju korisničkim zahtjevima.¹⁶ Knjižnice diljem svijeta suočene su sa stalnim smanjivanjem financijskih sredstava za nabavu, a istovremeno moraju voditi računa o pitanjima zaštite, izgradnje zbirke, otpisa i nedostatka prostora. Usporedno s tim dolazi do porasta i tradicionalnih (tiskanih) i elektroničkih informacijskih izvora, pa pitanje ravnoteže između neposredne potrebe (*just in time*) i

¹⁴ Darovi za zbirke: smjernice za knjižnice ; Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela *Conspectus* ; Međunarodna posudba i dostava dokumenata: načela i smjernice za postupanje , Model nacionalnog pravilnika za međuknjižničnu posudbu. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. Str. 33.

¹⁵ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. Nav. dj. Str. 70.

¹⁶ Evans, G.E. Nav. dj. Str. 7.

dugoročne obveze za razvoj zbirke (*just in case*) ostaje i nadalje jedno od najvažnijih pitanja izgradnje zbirke.¹⁷

1.2. Načini oblikovanja knjižničkog fonda

Svaka knjižnica ima utvrđenu nabavnu politiku u koju su uključeni svi stručnjaci u knjižnici. Ona se određuje analizom postojećeg stanja knjižničkog fonda, položaja knjižnice u mreži istovrsnih knjižnica i moguće suradnje s okolnim knjižnicama te potreba korisnika procjenjivanih na osnovi strukture korisnika i njihovih pojedinačnih zahtjeva. Nabavna politika potrebna je kako bi se zadovoljile obrazovne, kulturne, stručne i informacijske potrebe korisnika, podigla kvaliteta društvenog standarda i ostvarila demokratska prava omogućavanjem slobodnog pristupa informacijama. Ovisi o aktualnim financijskim mogućnostima knjižnice i nakladničkoj ponudi te se u skladu s tim mijenja.¹⁸ Postupak nabave građe jedan je od najvažnijih postupaka u knjižničnom poslovanju, a on pretpostavlja osiguravanje knjižnične građe za zbirku putem kupnje, zamjene, darova ili obveznog primjerka. To je jedini korak koji je isključivo poslovno orijentiran i ne uključuje skoro nikakvo sudjelovanje zajednice. U idealnim uvjetima s dovoljno financijskih sredstava koje za knjižnicu osigurava država i/ili lokalna zajednica, svaki bi knjižničar fond nesumnjivo oblikovao kupnjom građe, no i ostali su načini nabave vrlo bitni u izgradnji fonda. Uz prethodno navedena četiri načina nabave, mali broj knjižnica koje imaju vlastitu izdavačku djelatnost ili djeluju u sastavu ustanova koje se time bave popunjavaju svoj fond i vlastitim izdanjima.¹⁹ Bez obzira na proračun kojim knjižnica raspolaže, kupnja je jedini oblik nabave koji je zastupljen u svim knjižnicama te je najsigurniji način ostvarenja zacrtana plana nabave. S obzirom na to da knjižnice obično raspolažu ograničenim sredstvima, knjige je potrebno nabavljati od onih dobavljača koji nude najpovoljnije uvjete i ne kupovati više primjeraka one građe koja knjižnici nije posebno važna.²⁰ Pri kupnji knjižnica sama odabire građu raspoređujući prema vlastitim potrebama novac koji joj je osigurao osnivač, a za narodne knjižnice to su općina, grad, županija ili država. Kupnja je pomno isplaniran čin koji obuhvaća odabir građe na osnovi stručnih procjena knjižničara.²¹

¹⁷ Johnson, P. Fundamentals of collection development and management. 3rd ed. London : Facet Publishing, 2014. Str. 26.

¹⁸ Nebesny, T., Švob, M. Nav. dj.

¹⁹ Tadić, K. Nav. dj. Str. 30.

²⁰ Isto.

²¹ Nebesny, T., Švob, M. Nav. dj.

Drugi oblik nabave zamjena je knjižnične građe s drugom knjižnicom ili srodnom ustanovom u gradu, državi ili u inozemstvu. Prednosti međunarodne zamjene knjižnične građe su prilika da svijet upozna nacionalnu kulturu i znanost određene zemlje, ušteda deviznih sredstava te otvaranje mogućnosti da knjižnica dobije građu koju bi inače teško mogla kupiti. Knjižnice obično međusobno zamjenjuju vlastita izdanja, duplikate iz svojih fondova, a katkad kupuju određena izdanja na zahtjev svojih suradnika. Još jedan način na koji knjižnice nabavljaju građu je obvezni primjerak prema kojem, uz nacionalne, pojedine knjižnice također besplatno dobivaju svu tiskanu građu određene zemlje. Prema članku 39. *Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti* svi nakladnici koji imaju sjedište u Hrvatskoj dužni su po devet primjeraka od svake objavljene publikacije poslati Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu koja zadržava dva, a po jedan primjerak dostavlja sveučilišnim knjižnicama u Splitu, Rijeci, Puli, Osijeku i Mostaru te općeznanstvenim knjižnicama u Dubrovniku i Zadru. Iako obvezni primjerak nije primarno jedan od načina nabave građe, knjižnice ga često koriste u tu svrhu zbog loših financijskih mogućnosti.²² Sljedeći oblik nabave građe koji je vrlo rado prihvaćen od strane knjižničara je dar korisnika ili ustanova. Darovi mogu biti slučajni ili netraženi, odnosno željom darovatelja da pomogne određenoj knjižnici, a mogu biti i traženi ako knjižnica zatraži od pojedinaca ili ustanova određenu građu. Tadić navodi i takozvane *legate*, oporučno ostavljene knjižnice, koje se smatraju posebnom vrstom dara.²³ Darovi su poželjni jer korisnici često poklanjaju cijelu zbirku knjiga koje detaljno pokrivaju određeno područje, mogu sadržavati prva izdanja, posebno očuvana izdanja koja se više ne objavljuju ili knjige koje knjižnica inače ne bi mogla nabaviti iz bilo kojeg razloga.²⁴ Kod primanja darova knjižnica se mora voditi istim kriterijima kao i kod nabave druge građe, a pritom je najvažnije da knjižničar odluči uklapa li se dar u knjižnični fond prema smjernicama za nabavu građe. Hebrang Grgić kao najkorisniji dokument o postupanju s darovima na hrvatskom jeziku navodi *IFLA-ine smjernice za darove* koje mogu poslužiti kao čvrsti temelj hrvatskim knjižnicama za stvaranje vlastitih smjernica koje se moraju temeljiti i na politici izgradnje knjižnične zbirke, ali i na važećim zakonima i propisima.²⁵ IFLA knjižnicama preporuča izradu jasnih smjernica za prihvaćanje darova prema istim standardima i kriterijima kao i za odabir kupljene građe te ovlašćivanje zaposlenika koji će brinuti o postupcima prilikom (ne)prihvaćanja darova. Knjižnica treba javno navesti svoju politiku prilikom netraženih

²² Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Narodne novine 17(2019).

²³ Isto. Str. 31.

²⁴ Johnson, P. Nav. dj. Str. 171.

²⁵ Hebrang Grgić, I. Dar kao način izgradnje zbirku hrvatskim narodnim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 3(2011), str. 98.

darova te se savjetuje da obeshrabruje predaju netražene građe sa i bez popratne informacije od darovatelja. Vrlo je bitno procijeniti darove, odnosno točno ustanoviti vlasništvo, porijeklo, materijalnu vrijednost i prikladnost ponuđene građe, prepoznati osjetljivu građu i moguće posebne uvjete pod kojima se građa daruje knjižnici kako bi knjižnica što lakše odlučila o prihvaćanju ili neprihvaćanju darova.²⁶ To što knjižnica knjige dobije kao dar ne znači da neće imati nikakve troškove vezano uz obradu, pohranu i zaštitu poklonjenog naslova. Također, ponekad korisnici koji daruju knjige imaju posebne zahtjeve vezane uz korištenje i pohranu darova te knjižnica zbog toga ponekad mora odbiti dar.²⁷ Ako knjižnica iz određenog razloga ne može prihvatiti dar, a korisnik ga ne želi uzeti natrag, jedan od načina je poslati dobivene knjige drugim knjižnicama kojima je ta građa možda potrebna. Ako i nakon toga pojedine knjige ostanu knjižnici, ona ih može pokloniti drugim korisnicima ili nekorisnicima koji ih žele uzeti. Darovateljima je potrebno pismeno se zahvaliti na daru bez obzira na to hoće li knjižnica darove uvrstiti u svoj fond. Usprkos potencijalnim nedostacima, darovi su neizbježan dio procesa nabave knjižnične građe jer nadopunjavaju i jačaju knjižnični fond te često zamjenjuju naslove koji su oštećeni ili dotrajali.²⁸

Još jedan od načina izgradnje fonda je otkup knjiga za narodne knjižnice koji je u Hrvatskoj u zadnja dva desetljeća posebno prisutan, a organiziraju ga institucije državne ili mjesne uprave kao oblik potpore nakladnicima. Otkup je kao oblik nabave zabilježen još 1990. godine u *Standardima za narodne knjižnice Republike Hrvatske*, a ponovljen je i u novijem tekstu *Standarda* donijetom 1999. godine. Smatra se jednim od načina pomaganja nakladničke djelatnosti, a posebno je karakteristično za zemlje s malim brojem stanovnika čija je izdavačka djelatnost u krizi zbog slabo razvijenog tržišta. Država tako otkupljuje značajne naslove za cjelokupnu kulturu iz važnih područja. Povećanje cijena knjiga i smanjenje financijskih sredstava za kupnju knjiga samo su jedan od razloga nezadovoljstva knjižničara narodnih knjižnica u vezi naslova, primjeraka i načina raspacavanja knjiga dobivenih otkupom.²⁹ Mira Švob uvažava ugled književnika i kulturnih djelatnika koji su članovi Povjerenstva za nakladništvo i otkup knjige, no ipak smatra da bi nabava knjiga trebala biti prepuštena samim knjižnicama, odnosno njihovim nabavnim službama u kojima stručni

²⁶ Darovi za zbirke: smjernice za knjižnice ; Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela *Conspectus* ; Međunarodna posudba i dostava dokumenata: načela i smjernice za postupanje , Model nacionalnog pravilnika za međuknjižničnu posudbu. Nav. dj. Str. 12-13.

²⁷ Johnson, P. Nav. dj. Str. 172.

²⁸ Darovi za zbirke: smjernice za knjižnice ; Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela *Conspectus* ; Međunarodna posudba i dostava dokumenata: načela i smjernice za postupanje , Model nacionalnog pravilnika za međuknjižničnu posudbu. Nav. dj. Str. 12-13.

²⁹ Nebesny, T. Otkup knjiga kao način nabave u narodnim knjižnicama. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 43 (2000), 3 ; str. 57-78.

djelatnici provode osmišljenu nabavnu politiku u skladu s ciljevima i zadacima pojedine knjižnice, njezinim fondom i korisnicima te njezinim specifičnostima.³⁰

1.3. Faze u izgradnji knjižničnog fonda

Razvoj knjižnične zbirke proces je koji se odvija u skladu s prioritetima institucije i zajednice te potrebama i interesima korisnika. Sastoji se od nekoliko uzajamno povezanih aktivnosti: odabira (selekcije) građe, koordinacije nabavne politike, procjene potreba aktivnih i potencijalnih korisnika, upravljanja proračunom, identifikacije potreba zbirke te potreba zajednice korisnika kao i plana za zajedničko dijeljenje resursa.³¹ Prema Evansu postoje tri činjenice o razvoju zbirke: a) što je veća zajednica u kojoj ustanova djeluje, to je veća potreba za raznovrsnijim informacijama, b) što je veća potreba za raznovrsnim informacijama, to je veća potreba za suradnjom organizacija u dijeljenju informacija c) nemoguće je zadovoljiti informacijske potrebe svih ljudi u određenoj zajednici.³² Tadić navodi šest faza u izgradnji knjižničnog fonda.

Prva faza podrazumijeva istraživanje *zajednice korisnika i njezinih potreba*. Zajednica korisnika skupina je osoba zbog koje je knjižnica osnovana, a može se sastojati od desetak do nekoliko milijuna članova. To može biti društveno-politička zajednica (narod, regija, grad) ili posebna skupina korisnika (sveučilište, škola, institut). Provođenje istraživanja u zajednici usmjereno je na podatke poput broja članova zajednice korisnika, njihove dobi, spola, obrazovne ili interesne strukture, povijesnih značajki, privrednog i kulturnog stanja u kojemu djeluje zajednica korisnika i slično.³³ Termin korisnika podrazumijeva i one koji trenutno nisu korisnici knjižnice, ali potencijalno mogu biti te implicira potrebe i želje pojedinaca koje treba prepoznati i zadovoljiti. Posebno je bitno upoznati se sa značajkama i potrebama zajednice korisnika kod narodnih knjižnica budući da je njihovo osnovno poslanje zadovoljavanje knjižničnih i informacijskih potreba svoje zajednice.³⁴ Članak 52. *Standarda za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj* navodi sljedeće: „Narodna knjižnica je dužna statistički pratiti posudbu knjižnične građe i korištenje svojih usluga, tražiti povrat informacija od korisnika, redovito provoditi istraživanja potreba stanovnika područja na kojemu djeluje, kao i razinu

³⁰ Švob, M. Nabava knjiga u narodnim knjižnicama u Zagrebu od 1988. do 1999. Godine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 43 (2000), 3 ; str. 51.

³¹ Johnson, P. Nav. dj. Str. 1.

³² Evans, G.E. Nav. dj. Str. 22.

³³ Tadić, K. Nav, dj. Str. 35-36.

³⁴ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. Nav. dj. Str. 41.

kvalitete svojih usluga.“³⁵ Curley i Broderick navode primjer istraživanja zajednice od 75 tisuća stanovnika u kojem bi, ako se dokaže da je 10% neobrazovanih u zajednici, narodna knjižnica morala donijeti odluku hoće li imati edukacijsku ulogu u zajednici i nabavljati knjige koje će odraslima pomagati u čitanju ili će od koristi biti samo onima koji će građu moći koristiti odmah. Ako bi se knjižnica odlučila za prvo, to bi morala navesti u dokumentu o poslanju knjižnice, a knjižničari koji će birati građu morali bi se upoznati s karakteristikama građe za slabije obrazovane ljude, pohađati konferencije ili radionice posvećene toj temi i slično.³⁶

Druga faza je *plan nabave* koji se zasniva na prikupljenim i obrađenim podacima u fazi istraživanja zajednice korisnika i njezinih potreba za knjižničnim službama i uslugama, na podacima o namjeni knjižnice, njezinim ciljevima i zadacima te podacima o postojećem fondu. U stručnome izričaju, kao sinonimi pojma nabavne politike koriste se i nazivi: nabava, akvizicija, akcesija. Za uspješan odabir i nabavu relevantne građe za knjižnični fond posebno je važno unaprijed dogovoriti i pripremiti plan nabave.³⁷ “Plan nabave pomaže knjižničnim djelatnicima da:

- a) postignu jedinstveno stajalište o tome koji se dijelovi fonda trebaju razvijati odnosno posebno razvijati;
- b) usklade djelatnost pojedinaca odgovornih za izgradnju fonda;
- c) postignu dosljednost odnosno usklađenost fonda;
- d) izbjegnu donošenje odluka naprečac (improviziranje);
- e) izbjegnu različit pristup knjižničara i korisnika u odlučivanju o tome kakav bi trebao biti fond knjižnice.“

Potrebno je ustanoviti opseg i način oblikovanja opće zbirke, vrste posebnih zbirki i način njihova održavanja, te odrediti prednosti u nabavi. Također je potrebno odabrati knjižničara odgovornog za odabir knjižnične građe, ustanoviti koja će se građa čuvati, kako i koliko dugo, te kako će se obavljati pročišćavanje fonda i otpis građe.³⁸

Nakon toga slijedi proces *odabira (selekcije)* u kojem knjižničar odlučuje koju će građu nabaviti za knjižničnu zbirku, pritom u obzir uzimajući i zamjene i darove korisnika.

³⁵ Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj, Narodne novine 105/97 i 5/98, 1999.

³⁶ Curley, A., Broderick, D. Nav. dj. Str. 12.

³⁷ Tadić, K. Nav. dj. Str. 34.

³⁸ Isto. Str. 36.

Knjižničari odlučuju o tome koji od nekoliko naslova koji obrađuju istu temu odabrati, odgovara li cijena stvarnoj vrijednosti knjige te o tome koliko je primjeraka određena naslova potrebno nabaviti za korisnike. Pritom se moraju pridržavati dokumenata o zadaći i nabavnoj politici knjižnice, a s obzirom da nikad nije osigurano dovoljno novčanih prihoda kako bi se nabavilo sve što bi moglo biti od određene vrijednosti zajednici u kojoj knjižnica posluje rezultat je taj da osoba koja je zadužena na nabavu građe mora odlučiti što kupiti.³⁹ Kako bi se olakšali poslovi selekcije, potrebno je voditi popis željenih publikacija, koje nazivamo desideratama, gdje knjižničari unose svoje i korisničke podatke o naslovima.⁴⁰ Voditelji knjižnice nastoje zaposliti knjižničare s različitim pogledima na važna pitanja izbjegavajući tako da knjižnica ili zaposlenici zastupaju samo jedno stajalište. Curley i Broderick navode određena tradicionalna načela kojih se različite narodne knjižnice pridržavaju pri odabiru građe. Knjižničari bi trebali birati građu ne samo za postojeće nego i za potencijalne korisnike te pritom uzeti u obzir da potencijalni korisnici nemaju iste interese ni isti ukus kao postojeći korisnici. Pri odabiru građe ne smiju se zapostaviti nijedna rasa, nacionalnost, struka, religija, doktrina, lokalni običaji i slično, a što se tiče doktrina i filozofija, knjižničar mora sam odlučiti hoće li u zbirku uključiti građu koju bi neke religijske grupe mogle smatrati uvredljivom. Knjižnična zbirka mora biti zaokružena cjelina koja se temelji na općenitoj podlozi jer iako novčana sredstva ponekad mogu biti problem, većina knjižničara smatra da pritom jedino može varirati dubina zbirke, ne i njen opseg. Ključan faktor kod odabira građe je potražnja jer ništa ne ukazuje na to da se kupnjom one građe koju korisnici traže mijenja priroda zbirke. Građa mora zadovoljiti visoke kriterije u kvaliteti sadržaja, izraza i formata, ali se istovremeno ne treba ustručavati uključiti u zbirku osrednju knjigu koja će biti čitana u odnosu na kvalitetnu knjigu koja se neće posuđivati. Kvaliteta građe mora biti povezana s drugom dva osnovna standarda selekcije - svrhom i potrebom. Zbirka mora sadržavati svu građu toliko različitu koliko su različiti i korisnici koji će je čitati.⁴¹ Autorica Tadić također knjižničarima daje određene preporuke pri selekciji građe:

- izgradnja fonda dinamičan je proces koji podrazumijeva stalnu obaviještenost o korisnicima, izdavačkoj proizvodnji i slično
- treba poznavati teorijske osnove knjižne proizvodnje
- treba upoznati nakladnike koji se bave audiovizualnom građom

³⁹ Evans, G.E. Nav. dj. Str. 18.

⁴⁰ Tadić, K. Nav, dj. Str. 38.

⁴¹ Curley, A., Broderick, D. Nav, dj. Str. 35-42.

- treba pratiti postignuća elektroničkog objavljivanja
- treba pratiti recenzije
- treba pratiti tekuće bibliografije
- treba pratiti potrebe korisnika (upitnici, obrasci za upis podataka i sl.)
- treba neprestano pratiti zbivanja u knjižnici i zajednici korisnika.⁴²

S obzirom da knjižničari ne mogu pročitati sve knjige ikad izdane i posjedovati znanje o svakom području, tijekom cijelog života moraju raditi na sebi te prvi biti primjerom cjeloživotnog učenja. Ako postoje određena područja u kojima knjižnica nema stručnjaka koji bi bio odgovoran za odabir građe, bibliografski izvori s popisima građe iz različitih područja od velike su pomoći.⁴³ Tadić izdvaja nekoliko primjera takvih bibliografskih izvora: tekuće publikacije koje obavještavaju o građi predviđenoj za tiskanje (*Books in print, Fortcoming books* koje objavljuje nakladnik Bowker, *British books in print* nakladničke kuće Whitaker, *Les livres de l'année* koje objavljuje Hachette, *Ulrich's international periodicals directory, Bilten CIP*; izdanje Nacionalne i sveučilišne knjižnice); kataloge nakladnika (u obliku knjiga, brošura, na slobodnim listovima...); tekuće recenzije u časopisima; nacionalne bibliografije koje omogućuju cjelovit uvid u nacionalnu tekuću tiskarsku proizvodnju, a retrospektivne bibliografije pomažu u traganju za naslovima kojih više nema u fondu ili su uporabom trajno oštećeni pa ih je potrebno zamijeniti; preporučne i standardne popise (*Books for public libraries* koji izdaje Bowker, preporučne popise pojedinih strukovnih udruženja, npr. *Modern Language Association*); specijalne bibliografije (koje prate i bilježe tiskarsku proizvodnju na određenom području); popise prinova i akcesijske popise velikih knjižnica (koje pomažu manjim knjižnicama u odlučivanju o tome što nabaviti).⁴⁴ Prilikom izbora građe za knjižničnu zbirku svaki se naslov mora posebno vrednovati. „Osnovni kriteriji za prosudbu pojedinog naslova su *kriterij vrijednosti* i *kriterij potražnje*. *Kriterij vrijednosti* odnosi se na sadržajnu i fizičku vrijednost publikacije. Sadržajna vrijednost procjenjuje se prema ugledu autora ili nakladnika, novosti i relevantnosti teme, dubini razrade teme, referencama u literaturi, načinu obrade teme, tj. objektivnosti autora, opremljenosti djela bibliografskim podacima, kazalima, statističkim i drugim pokazateljima, predgovorima i pogovorima, razmatra se kvaliteta prijevoda, jasnoća stila i slično,.... a procjenjuje se i cijena publikacije. *Kriterij potražnje* temelji se na istraživanju potreba korisnika, utvrđivanju zadovoljenih i nezadovoljenih

⁴² Tadić, K. Nav, dj. Str. 41.

⁴³ Carter, M. D.; Bonk, W.J. *Building Library Collections*. 2nd ed. New York ; London : The Scarecrow Press, Inc., 1964. Str. 59.

⁴⁴ Tadić, K. Nav. dj. Str. 38.

zahtjeva. Taj se kriterij ne može isključivo primjenjivati, budući da u narodnim knjižnicama može postojati relativno velika potražnja za djelima koja se ne uklapaju u zacrtane smjernice za izgradnju zbirke knjižnice, a ponekad mogu biti i ispod primjerene vrijednosne razine.⁴⁵ U narodnim knjižnicama posebno treba nabavljati građu koju navode standardni popisi, građu o kojoj je recenzija objavljena bar u dva časopisa te građu koja ima trajnu literarnu ili društvenopovijesnu vrijednost.⁴⁶ Raznolikost je primarna karakteristika selekcije građe kod narodnih knjižnica. Zajednica u kojoj knjižnica posluje većinom se sastoji od ljudi iz različitih etničkih skupina, raznolike dobi i različitog obrazovanja te su im potrebne različite informacije, a korisničke potrebe su dominantan faktor u selekciji. Možda najveća razlika između narodnih i drugih vrsta knjižnica je ta da narodne knjižnice imaju jak naglasak na rekreativne potrebe korisnika, a ne isključivo na obrazovne i one vezane uz zaposlenje. Većim knjižnicama jako je bitna brzina kojom nabavljaju građu jer korisnici na policama žele odmah vidjeti nove naslove, a ne nakon primjerice pola godine kad interes za njima splasne. Pritom je najvažnije da knjižničar bude aktivan i spreman na svakodnevno čitanje i traženje novih naslova.⁴⁷ Poznavajući potrebe zajednice i izdavače, knjižničar može na vrijeme s velikom preciznošću predvidjeti popularne naslove. Kod manjih knjižnica najveći je problem pronaći dovoljno novca i vremena za kupnju građe. Pritom knjižničarima uvelike pomažu recenzije kako bi uz ograničena sredstva pronašli građu koja im je najisplativija.⁴⁸

Sljedeća faza je *postupak nabave građe*. Tom su fazom obuhvaćeni postupci naručivanja i pristizanja građe u fond nakon obavljene selekcije i to uobičajenim oblicima nabave u knjižnicama. Predakcesija obuhvaća niz postupaka kojima se provjerava vjerodostojnost podataka kojima se raspolaže, ustanovljuje se posjeduje li knjižnica željenu publikaciju i u koliko primjeraka te je li traženi naslov već naručen ili je u fazi obrade nakon uključenja u fond. Kada potraživana građa stigne u knjižnicu, uspoređuje se s predakcesijskim evidencijama (bilo na listićima, na popisu, ili u datoteci narudžaba). Dokument za pristiglu publikaciju prebacuje se iz datoteke narudžaba u datoteku prispjele građe i u njega se upisuje datum prispjeća.⁴⁹ Prema *Standardima za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj* definirano je sedam tipova knjižnica što znači da fond narodne knjižnice treba sadržavati točno propisani

⁴⁵ Nebesny, T., M. Švob. Nav. dj.

⁴⁶ Tadić, K. Nav. dj. Str. 41.

⁴⁷ Evans, G.E. Nav. dj. Str. 99.

⁴⁸ Isto. Str. 100.

⁴⁹ Tadić, K. Nav. dj. Str. 41-42.

broj knjiga u odnosu na broj stanovnika. U postocima je određena i struktura fonda, odnosno koliki postotak određene vrste građe knjižnica mora posjedovati.⁵⁰

Pročišćavanje knjižničkoga fonda postupak je izlučivanja ili premještanja duplikata, rijetko korištene građe ili građe koja zbog različitih razloga nije više za uporabu. Tim se postupkom u knjižnicama trajno odstranjuje građa ili premješta u spremište u kojem je obično smještena manje tražena građa. Pročišćavanje se provodi kada je knjižnični fond dosegao gornju granicu rasta, odnosno kad ponestane prostora za novu građu. Odluka o pročišćavanju fonda ponekad se donosi i neovisno o tome, a vezano uz unaprijed osmišljenu politiku izgradnje fonda. U *Pravilniku o reviziji i otpisu knjižnične građe* stoji da se redovite revizije fondova knjižnične građe moraju obavljati periodično, ovisno o veličini fonda. Osim toga, revizija se obavezno provodi nakon preseljenja, požara, poplava, potresa, krađa i ratnih razaranja.⁵¹ Kriteriji za otpis građe donose se s obzirom na njena fizička obilježja i veličinu (opseg) fonda. Knjižničari pritom mogu koristiti metodu proučavanja tzv. *shelf-time* perioda odnosno vremena koje je određena publikacija provela na polici bez da su ju korisnici posudili, metodu korištenja pokazatelja o posudbi ili rezervacijama, razne citatne metode ili konzultiranje mišljenja stručnjaka kako bi donijeli odluku o publikacijama koje će otpisati.⁵²

Posljednja faza prilikom izgradnje knjižničkog fonda njegovo je vrednovanje. *Vrednovanje knjižničkoga fonda* postiže se brojnim koracima koji uključuju planiranje i prikupljanje podataka. *Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus* razlikuju dvije skupine tehnika za vrednovanje zbirke: tehnike usmjerene na zbirku i tehnike usmjerene na korisnika. Kako bi se odredila veličina, starost, opseg i informacijska razina (dubina) knjižnične zbirke, koriste se tehnike usmjerene na zbirku koje ispituju sadržaj i značajke građe. S druge strane, tehnike usmjerene na korisnika otkrivaju na koji se način zbirka koristi i pokazuju njenu djelotvornost. Preporuča se korištenje kombinacije obju vrsta tehnika uz rezultate kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja kako bi vrednovanje fonda dalo najtočnije rezultate.⁵³ Rezultati dobiveni kvantitativnim mjerenjima pokazuju veličinu, starost, korištenje i troškove. Neki od primjera kvantitativnih mjerenja su inventarni popisi koji otkrivaju stvaran broj naslova ili svezaka, postotak naslova koje

⁵⁰ Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. Nav. dj.

⁵¹ Pravilnik o reviziji i otpisu knjižnične građe. // Narodne novine 105(97) i 5(98) i 104(00).

⁵² Tadić, K. Nav. dj. Str. 44-45.

⁵³ Darovi za zbirke: smjernice za knjižnice ; Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus ; Međunarodna posudba i dostava dokumenata: načela i smjernice za postupanje. Nav. dj. Str. 36.

knjižnica ima u usporedbi sa standardnim popisom pokazuje širinu i dubinu zbirke, statistički podaci o korištenju (korištenje građe u knjižnici i međuknjižnična posudba) usmjereni su i na zbirku i na korisnike. Kvalitativna mjerenja uključuju stručnu prosudbu knjižničara, procjenu predmetnih stručnjaka ili mišljenje korisnika. Time se otkrivaju dojmovi o stanju, značaju i prikladnosti dijela zbirke.⁵⁴ Da bi postupak vrednovanja fonda dao zadovoljavajuće rezultate, unaprijed moraju biti utvrđeni statistički obrasci, doneseni odgovarajući standardi te osiguran dotok bibliografija, preporučnih popisa i sličnih pomagala.⁵⁵ Ispitivanje i anketiranje svojih korisnika knjižničari će obaviti anketnim upitnicima i ponekad uz pomoć sociologa i psihologa. Korisnike je često potrebno istraživati kako bi knjižnica saznala jesu li uspješno pronašli željenu građu i kakav je njihov pogled na knjižnični fond i usluge budući da njihovo zadovoljstvo proizlazi iz mogućnosti samostalnog pronalaska građe u knjižnici. Korisnik o knjižnici stvara pozitivnu sliku ukoliko im u većini slučajeva nije potrebna pomoć knjižničara pri pronalasku građe, a ako njihova potraga većinom završi neuspješno, ta će slika biti negativna.⁵⁶ Knjižnice vrednuju kvalitetu svojih usluga kako bi ispunile očekivanja korisnika i kako bi se korisnici i dalje rado vraćali i koristili usluge koje nudi, što je posebno bitno u današnje vrijeme kada većina kulturnih ustanova ima problema s privlačenjem i zadržavanjem korisnika. Rezultate istraživanja korisnika knjižnica može predstaviti u medijima te iskoristiti u svoju korist pri donošenju odluka o raspodjeli financijskih sredstava knjižnicama.⁵⁷

⁵⁴ Isto. Str. 37.

⁵⁵ Tadić, K. Nav. dj. Str. 45.

⁵⁶ Vrana, R., Kovačević, J. Razvoj knjižničnih zbirki kao preduvjet i mjera razvoja knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 60 (2017), 1 ; str. 84.

⁵⁷ Kovačević, J., Vrana, R. Pogled na knjižnične usluge iz perspektive korisnika. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 58 (2015), 1/2 ; str. 138.

2. Utjecaj korisnika na izgradnju knjižne zbirke

Narodne knjižnice imaju posebnu ulogu u razvitku demokratskog društva pružanjem pristupa širokom spektru informacija, znanja, ideja i mišljenja. Korisnici stoga očekuju da im sve bude dostupno, no s obzirom da su knjižnice ograničene financijskim sredstvima i prostorom kojim raspolažu, vrlo je teško korisnicima pružiti sve što im zatreba.⁵⁸ Knjižničari prilikom oblikovanja knjižnih zbirki nužne informacije dobivaju od kolega knjižničara, dobavljača građe, iz raznih medija, ali i od samih korisnika knjižnice. Korisnici svoje potrebe i želje za određenom knjižničnom građom jasno iskazuju tijekom sudjelovanja u istraživanjima njihovih stavova i potreba ili neposredno u kontaktu s knjižničnim osobljem prilikom dolaska u knjižnicu. Posao knjižničara je pronaći način na koji će im korisnici otkriti kojim bi naslovima koje knjižnica ne posjeduje htjeli imati pristup u knjižnom fondu. Knjižnica stoga korisnicima mora omogućiti neku metodu podnošenja prijedloga za nabavu građe te će naslovi nabavljeni na taj način izravno ispunjavati potrebe korisnika. S obzirom na to da svaka knjižnica ima ograničena financijska sredstva kojima raspolaže, razvoj knjižničnih zbirki zahtijeva kombinaciju knjižničareva znanja o nekom određenom području i poznavanja interesa korisnika imajući pritom na umu ograničenja proračuna knjižnice.⁵⁹ “Korisnici knjižnice vrlo često nemaju cjelovitu sliku stanja razvoja knjižničnih zbirki (ili ju nemaju uopće), ali očekuju da se poštuju njihove potrebe za građom u planovima nabave građe u knjižnici. To je ujedno realan, ali ne uvijek i realiziran, rezultat njihova utjecaja na razvoj zbirki jer knjižnice nisu u mogućnosti nabaviti svu građu ponuđenu na tržištu niti su u mogućnosti ispuniti sve želje i potrebe korisnika odjednom.”⁶⁰ Rezultati istraživanja zadovoljstva korisnika kvalitetom knjižničnog fonda provedenog u narodnim knjižnicama Pakistana pokazuju da su korisnici dobro upoznati s radom narodne knjižnice i načinom na koji funkcionira, no usprkos tome većina nikad nije predložila nijedan naslov za nabavu građe. Više od pola ispitanika zadovoljno je s dostupnošću naslova koje su predložili. Isto tako, većina ispitanika zadovoljna je s postojećim knjižničnim fondom, no neki su nezadovoljni što nisu više uključeni u proces odabira građe za zbirku. Što se tiče ohrabrivanja

⁵⁸ Bashir, F., Soroya, S.H., Khanum, A. Users' Satisfaction as a Valid Measure for Information Resources: A Case of Public Libraries. // *Journal of Library Administration*, 58 (2018), 3 ; str. 306.

⁵⁹ Mickelsen, A. Practise makes perfect (2016). Dostupno na: <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=practice-makes-perfect-collections>. (1.9.2019.)

⁶⁰ Vrana, R., Kovačević, S. Nav. dj. Str. 83.

korisnika da sudjeluju u izgradnji fonda rezultati pokazuju da knjižnica većinom ne potiče korisnike da predlažu nove naslove.⁶¹

U prošlosti su knjižničari o nabavi novih naslova odlučivali na temelju posuđivanih knjiga iz sličnih područja. Oslanjali su se na recenzije knjiga, ugled autora i izdavača i svoju profesionalnu intuiciju. Iako je dosta knjižničara uzimalo u obzir prijedloge korisnika za građom ako se uklapala u njihove smjernice za nabavu građe, knjižničari su većinom sami birali veliku većinu građe. U kasnim 1970-ima, više istraživanja pokazalo je da su korisnici posuđivali vrlo malo građe koju su odabrali knjižničari te se stoga može zaključiti kako tradicionalni model odabira građe od strane knjižničara baš i nije zadovoljavao potrebe korisnika. Određeni su knjižničari analizirali međuknjižničnu posudbu kako bi predvidjeli područja koja bi mogli naglasiti u zbirka, no to se nije pokazalo isplativim budući da je za međuknjižničnu posudbu trebalo utrošiti dosta sredstava te bi tako knjižnica odlučila kupiti knjige na koje je već potrošila određenu svotu međuknjižničnom posudbom.⁶² Jedan od načina zadovoljavanja potreba lokalne zajednice je uvođenje nabave vođene prema željama korisnika, odnosno prepuštanje odabira naslova za nabavu korisnicima (engl. *patron-driven acquisition* - model korisničkog odabira građe). Ovisno o modelu, korisnici mogu birati tiskane ili e-knjige, iako je to češće slučaj s e-knjigama.⁶³ U ranim 2000-ima sve više knjižnica okrenulo se novom modelu *just in time* nabave građe. Kad bi korisnik zatražio knjigu putem međuknjižnične posudbe, knjižnice bi taj naslov kupile ako bi zadovoljio određene kriterije poput cijene, sadržajne prikladnosti i vremena dostave. Knjižničari su sukladno takvom novom modelu izgradnje zbirke ustanovili veću cirkulaciju knjiga koje su „odabrali“ korisnici u usporedbi s tradicionalno nabavljenim naslovima.⁶⁴ Tim putem ne samo da su potrebe trenutnih korisnika zadovoljene nego će vrlo vjerojatno iste knjige zadovoljiti potrebe korisnika i u budućnosti. Model suradnje nabave i međuknjižnične posudbe koriste prvenstveno američke visokoškolske i znanstvene knjižnice kako bi se poboljšala korištenost postojećih izvora i organizirala nabava novih naslova, a isključivo na zahtjev korisnika. To rezultira izravnim uključivanjem korisnika u nabavu koja na taj način postaje hibrid nabave i međuknjižnične posudbe. Do današnjeg dana, model *patron-driven acquisitions* (PDA) pokazao se uspješnim na više razina: isplativa izgradnja knjižničnog fonda, zadovoljavanje

⁶¹ Bashir, F., Soroya, S.H., Khanum, A. Nav. dj. Str. 302-312.

⁶² Nixon, J.M., Freeman R.S., Ward S.M. Patron-Driven Acquisitions: An Introduction and Literature Review. // *Collection Management*, 35 (2010), 3-4 ; str. 120.

⁶³ Johnson, P. Nav. dj. Str. 150.

⁶⁴ Anderson, K. J. et. al. Buy, Don't Borrow: Bibliographers' Analysis of Academic Library Collection Development through Interlibrary Loan Requests. // *Libraries Research Publications*, 27 (2002), 3/4

korisničkih potreba, fleksibilnost kod ispunjavanja uvjeta vezanih uz cijenu, sadržaj i obradu... Iako ima puno prednosti, zagovornici tradicionalnog pristupa poslovanju i nabavi građe ukazuju na određene nedostatke PDA modela. Poslovi predmetnih stručnjaka na izgradnji fondova bili bi zamijenjeni trenutačnim zahtjevima korisnika, a kao nedostatak navode mogući diskontinuitet u izgradnji zbirki.⁶⁵ Taj koncept se vrlo lako može primijeniti i na elektroničke knjige, a mnoge knjižnice se odlučuju na održavanje takvih programa istovremeno i za tiskane i elektroničke knjige, pogotovo u današnje vrijeme tranzicije s tiskane na elektroničku građu.⁶⁶ Jedna od prednosti elektroničkih knjiga je mogućnost prepuštanja odabira naslova za nabavu korisnicima. Pojedine vrste knjižnica iznimno su zainteresirane za taj način nabave jer smatraju da se tim modelom štedi vrijeme knjižničara, ali i smanjuje mogućnost da knjižnica kupuje građu koju nitko neće koristiti. Pritom ne treba odabir građe u potpunosti prepustiti korisnicima jer su istraživanja pokazala da mnogo korisnika prestaje s traženjem kad nađe bilo koju informaciju na traženu temu jer im je važnije uložiti što manji trud prilikom traženja od toga je li ta informacija značajna.⁶⁷ Iako većina članaka na temu patron-driven acquisitions navodi visokoškolske i znanstvene knjižnice kao primarno mjesto korištenja tog modela, takva praksa bila bi od velike koristi u narodnim knjižnicama s obzirom da je sama srž njihova postojanja i poslanja biti na usluzi korisnicima i zadovoljavati njihove informacijske potrebe, a koji je bolji način za to od uzimanja u obzir njihovih potreba za građom.

⁶⁵ Avalon, S., Golubović, V., Romić, K. Sinergija nabave i međuknjižnične posudbe- prikaz modela Patron Driven Acquisition (PDA). // Knjižnice: kamo i kako dalje?. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2017. Str. 3-16.

⁶⁶ Nixon, J.M., Freeman R.S., Ward S.M. Nav. dj. Str. 121.

⁶⁷ Balog, K.P., Feldvari, k. Nabava elektroničkih knjiga u knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 56 (2013), ½ ; str. 83.

3. Istraživanje utjecaja korisnika na izgradnju knjižne zbirke u Knjižnicama grada Zagreba

3.1. Uvod i problem istraživanja

Knjižnice grada Zagreba su mreža knjižnica čije su centralne knjižnice Gradska knjižnica i Knjižnica Božidara Adžije koje istovremeno obavljaju zadaće narodnih i znanstvenih knjižnica. Uz još dvanaest područnih knjižnica koje svoje ogranke imaju na 42 lokacije u Zagrebu posjeduju i Bibliobusnu službu. Korisnici Knjižnica grada Zagreba pomoću jedne članske iskaznice mogu koristiti građu svih knjižnica mreže i različite specifične zbirke poput zavičajne zbirke Zagrabiensia, zbirke starih i rijetkih knjiga Rara, specijalne zbirke BDI, Hrvatskog centra za dječju knjigu, Mediateke Gradske knjižnice, AVE odjela knjižnica, romske zbirke Knjižnice Silvija Strahimira Kranjčevića itd.⁶⁸ U bilo kojoj narodnoj knjižnici izgradnja knjižne zbirke proces je koji se odvija u skladu s unaprijed utvrđenom nabavnom politikom, ciljevima i zadacima pojedine knjižnice te potrebama i interesima korisnika. Korisnicima je stoga potrebno omogućiti da na određeni način utječu na izgradnju fonda svojim prijedlozima za nabavu knjiga ili darovima knjižnici kako bi knjižnica iz prve ruke saznala njihove želje i osigurala im građu koja neće samo skupljati prašinu na policama.

3.2. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Cilj ovog istraživanja je utvrditi kako Knjižnice grada Zagreba oblikuju svoju knjižnu zbirku te na koje sve načine nabavljaju građu za knjižni fond. Nadalje, u istraživanju se ispituje koliki utjecaj korisnici imaju na izgradnju knjižne zbirke te na koji način knjižničari vrše vrednovanje fonda s obzirom na korisničke zahtjeve. Temeljem cilja koncipirana su istraživačka pitanja:

1. Na koji način Knjižnice grada Zagreba nabavljaju knjižnu građu?
2. Posjeduju li Knjižnice grada Zagreba smjernice za nabavu građe i smjernice za postupanje s darovima?
3. Koji su kriteriji za odabir knjižne građe?
4. Kako Knjižnice grada Zagreba postupaju s darovima korisnika?

⁶⁸ Kenda, J. Nabava knjižnične građe: interakcija između mogućnosti knjižnica i potreba korisnika. // *Novosti Hrvatskog knjižničarskog društva*, 76 (2018).

5. Kako se u Knjižnicama grada Zagreba postupa sa zahtjevima korisnika za određenom građom?

6. Na koji se način provodi vrednovanje građe prema korisničkim zahtjevima u Knjižnicama grada Zagreba?

3.3. Pretpostavke istraživanja

Ustanovljeno je šest pretpostavki istraživanja:

1. Nabava knjižne građe u Knjižnicama grada Zagreba odvija se kupnjom, otkupom te darovima.

2. Knjižnice grada Zagreba posjeduju smjernice za nabavu građe i smjernice za postupanje s darovima.

3. Kriteriji kojima se knjižničari u Knjižnicama grada Zagreba vode pri nabavi građe su kriterij vrijednosti i kriterij potražnje.

4. Knjižnice grada Zagreba dobivaju mnogo darova od korisnika.

5. Korisnici predlažu naslove za nabavu građe.

6. Knjižnice grada Zagreba kontinuirano vrednuju knjižni fond.

3.4. Metodologija, uzorak i tijek istraživanja

Kao metoda prikupljanja podataka u istraživanju su korišteni analiza postojeće literature, analiza mrežnih stranica Knjižnica grada Zagreba te polustrukturirani intervju s otvorenim tipom pitanja jer ostavlja prostora ispitanicima da daju opisne odgovore. Korišten je neprobabilistički i prigodan uzorak od tri ispitanice, odnosno voditeljice nabave građe tri knjižnice u sklopu mreže Knjižnica grada Zagreba: Knjižnice Božidara Adžije, Knjižnice Medveščak i Knjižnice Vladimira Nazora. Jedna je voditeljica nabave pismenim putem odgovorila na pitanja jer joj je tako bolje odgovaralo. Druge dvije sudionice istraživanja dobrovoljno su pristale na intervju i snimanje odgovora te im je zajamčeno da će njihovi odgovori biti korišteni samo u svrhu diplomskog rada. Intervjui su trajali između 30 minuta i jednog sata, a odvijali su se na radnom mjestu knjižničara, uz pretpostavku da se u poznatom području osjećaju ugodnije i spremnije odgovaraju na pitanja.

3.5. Analiza rezultata istraživanja

U ovom se poglavlju prikazuju rezultati istraživanja, odnosno odgovori voditeljica nabave građe tijekom intervjua. Nakon transkripcije svih intervjua, odgovori sudionica su analizirani s ciljem odgovaranja na postavljena istraživačka pitanja.

3.5.1. Nabava građe u Knjižnicama grada Zagreba

Prema mrežnim stranicama KGZ-a i njihovim godišnjim izvještajima, u 2018. godini ukupan fond Knjižnica grada Zagreba sadržavao je 2.275.920 svezaka, a ukupna posudba iznosila je 2.753.674 jedinica građe, što znači da je svaki Zagrepčanin posudio u prosjeku 3,5 jedinice građe. U 2018. Knjižnice grada Zagreba nabavile su 96.756 svezaka knjiga, što je 1% više u odnosu na 2017. godinu te je plan nabave knjiga za 2018. godinu premašen za 3%. Koordinatorica Službe nabave građe u Gradskoj knjižnici u svojem tekstu o nabavi građe navodi da su 2016. godine Knjižnice grada Zagreba nabavile 90.043 jedinice građe, od čega 81.129 svezaka knjiga, čime su Standardi za narodne knjižnice ostvareni tek s 51% što je jedna od najmanjih nabava u posljednjem desetljeću. Statistike pokazuju da su 2006. godine Knjižnice grada Zagreba nabavile 110.582 sveska knjiga, što je za 27 % više nego deset godina kasnije.⁶⁹

Sve sudionice istraživanja na pitanje o načinima nabave građe za knjižničnu zbirku ponudile su isti odgovor. Knjižničnu građu nabavljaju prije svega kupnjom izravno od nakladnika ili od distributera koji zastupaju one nakladnike koji nemaju organiziranu vlastitu prodaju i distribuciju. Manji dio građe do koje se ne može doći ni na jedan drugi način (npr. beletristika na stranim jezicima, knjige malih izdavača i sl.) nabavljaju i u knjižarskoj mreži. Nabavu knjižnične građe financira Gradski ured za kulturu grada Zagreba putem natječaja za Programa javnih potreba u kulturi Grada Zagreba te Ministarstvo kulture Republike Hrvatske putem natječaja za Program javnih potreba u kulturi. Dodatni izvori financiranja su izdvajanje vlastitih sredstava knjižnice te sredstva Zagrebačke županije i Grada Zaprešića koji financiraju nabavu građe Knjižnice Ante Kovačića u Zaprešiću. Dio građe dobivaju kao otkup Ministarstva kulture koje otkupljuje građu za knjižnice u Republici Hrvatskoj, a dio kao otkup Gradskog ureda za kulturu grada Zagreba koji otkupljuje knjige za narodne knjižnice u gradu Zagrebu. Oni vlastitim sredstvima podupiru izdavače te odabiru knjige koje potom prosljeđuju u Knjižnice grada Zagreba. Građu još nabavljaju putem obveznog županijskog

⁶⁹ Izvještaj o radu Knjižnica grada Zagreba za 2018. godinu. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/otama/godisnji-izvjestaji/43616>. (1.9.2019.)

primjerka za zavičajnu zbirku, zamjene s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti te darovima korisnika, ali i nekorisnika Knjižnica te rjeđe darovima izdavača, tvrtki i autora. Voditeljica nabave građe u Knjižnici Božidara Adžije jasno naglašava da je najvažniji i najkvalitetniji dio fonda onaj koji sami biraju sredstvima koja imaju na raspolaganju. Godišnje izvješće otkriva da omjer kupnje i ostalih oblika nabave iznosi: kupnja 67%, dar 14% i otkup 19% (samo 1% Gradskog ureda za kulturu, 18% Ministarstva kulture). Broj primjeraka otpisane knjižne građe veći je u odnosu na 2017. godinu i veći od planiranog za prošlu godinu te iznosi 133.658 svezaka knjiga.⁷⁰

Knjižnice grada Zagreba kao model nabave koriste koordiniranu nabavu građe koja obuhvaća petnaest službi nabave u područnim knjižnicama. Kako bi korisnicima osigurali maksimalnu dostupnost informacija, Gradska je knjižnica 1991. godine pokrenula projekt koordinirane nabave koji je zamišljen kao prijelazna faza prema centraliziranoj nabavi knjiga za sve narodne knjižnice u Zagrebu. Temelj koordinirane nabave su višegodišnje iskustvo centralizirane obrade te strukture nabave knjiga, postojećih knjižničnih fondova i korisnika narodnih knjižnica u Zagrebu. Jednom mjesečno se sastaju svi voditelji nabave knjižnica i razgovaraju o knjigama koje planiraju uvrstiti u fondove te za koju razinu knjižnice bi ih bilo najbolje nabaviti (centralna, područna ili ogranak). Na sastancima također predstavljaju najveće europske sajmove knjiga (Sajam knjiga u Frankfurtu i Sajam dječje knjige u Bologni), razgovaraju o književnim nagradama i obljetnicama u Hrvatskoj i u svijetu, a ponekad im kao gosti dođu autori, urednici i izdavači s kojima raspravljaju o stručnim problemima nabave knjižne građe. Model koordinirane nabave zaslužan je za ostvarenje zajedničkih stručnih kriterija nabave za čitavu mrežu.⁷¹ Koordinatorica Službe nabave građe Gradske knjižnice ističe kako se pri nabavi građe vode Smjernicama za nabavu građe KGZ-a koje su temeljene na univerzalnim međunarodnim dokumentima važnima za knjižničnu djelatnost (*Deklaracija o ljudskim pravima, IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice, UNESCO-v manifest za narodne knjižnice*), općenitim zakonima, propisima i preporukama Republike Hrvatske (*Zakon o knjižnicama, Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj, Sporazum o jedinstvenoj cijeni knjige, Nacionalna strategija za poticanje čitanja*) te pojedinačnim kriterijima za izgradnju fonda pojedinih knjižnica i njihovih zbirki.⁷²

⁷⁰ Izvještaj o radu Knjižnica grada Zagreba za 2018. godinu. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/otopina/godisnji-izvjestaji/43616>. (1.9.2019.)

⁷¹ Kenda, J. Nav. dj.

⁷² Isto.

3.5.2. Kriteriji za odabir knjižnične građe

Pri odabiru građe knjižničari se vode općenitim kriterijima poput kvalitete sadržaja, načina obrade i dubine razrade teme, ugleda autora, urednika i izdavača, kvalitete prijevoda, dobre opremljenosti predgovorima, pogovorima, biografskim podacima, bibliografijom i kazalima te kvalitetom tiska i uveza knjige. Također vode računa o recenzijama, kritikama i nagradama koje je djelo dobilo, a posebno važna kod odabira knjiga za djecu je kvaliteta ilustracija. U Knjižnicama grada Zagreba koriste IFLA-in Conspectus model i njegove elemente za selekciju pojedinih naslova, a odluku o broju primjeraka donose na temelju svih kriterija kvalitete djela, potražnje korisnika te uzimajući u obzir s koliko prostora i financijskih sredstava raspoložu.⁷³ Voditeljica nabave građe u Knjižnici Božidara Adžije ističe da građu uvijek biraju prema općenitim kriterijima za odabir građe no naravno da moraju voditi računa o zahtjevima korisnika koji su često drugačiji od stručno zadanih kriterija. Knjižnica Božidara Adžije koncipirana je dijelom kao znanstvena knjižnica za društvene i humanističke znanosti te dijelom kao narodna knjižnica pa su stoga velika većina korisnika studenti i akademski građani i njihovi zahtjevi većinom idu prema znanstvenoj knjizi. No budući da je jednim dijelom i narodna knjižnica, sukladno tome mora poštovati i druge zahtjeve, molbe i preporuke korisnika koji idu prema popularnoj književnosti. Voditeljica nabave prilikom odabira građe surađuje prvenstveno s knjižničarima koji su u doticaju s korisnicima. Kolege iz različitih područja znanosti daju joj savjete vezano uz odabir literature iz određenog područja koje njoj nije toliko blisko. Također uzimaju se u obzir popisi obvezne literature za društveno-humanističke fakultete koji su relevantni za njihov fond. Ističe kako nastoje ne biti zatvorena konzervativna knjižnica, ali istovremeno žele zadržati manire knjižničarstva i omogućiti studentima znanstvenih područja koje pokriva njihov fond da pronađu svaku knjigu koja im je potrebna. Voditeljica nabave građe u Knjižnici Medveščak navodi da građu biraju prije svega po kriteriju sadržajne i fizičke kvalitete, ali i kriteriju potražnje korisnika. Uzimajući u obzir manjak sredstava kojima raspoložu pri nabavi građe i cijena djelomice utječe na kupnju pojedine knjige. Voditeljica nabave ističe da, s obzirom da je knjižnica od 2007. u mreži KGZ-a i da njihovi članovi s jednom iskaznicom mogu posuditi knjigu u bilo kojoj knjižnici u sustavu, pojedine specifične naslove namijenjene užem krugu korisnika ne kupuju nego eventualne korisnike upućuju u njihove veće knjižnice s opsežnijom nabavom (Gradska knjižnica i Knjižnica Božidara Adžije). Prilikom odabira knjižnične građe surađuje sa svim stručnim djelatnicima knjižnice, često konzultira internetske izvore, domaće i strane

⁷³ Isto.

recenzije, prikaze, kritike i slično. Budući da je Knjižnica Vladimir Nazor mreža knjižnica, svaki nabavljeni ogledni primjerak mora proći barem jednog informatora u centralnoj knjižnici (uglavnom ih je troje ili četvero) te oni imaju pravo reći žele li neku knjigu te koliko primjeraka određenog naslova žele. Informatori dječjih odjela također sudjeluju u odabiru oglednih primjeraka koji će se kupiti. Većinom dva informatora koji se uglavnom mijenjaju (2019. godine su to ogranci Podsused i Kustošija) odlučuju o odabiru dječjih knjiga i za druge područne knjižnice. S obzirom da voditeljica nabave ne radi s korisnicima, informatori joj prenose koji naslovi se traže u određenom trenutku te tako više manje svi sudjeluju u nabavi građe. Iako imaju jako mala sredstva u proračunu, trude se nabavljati kvalitetnu građu, ali istovremeno naravno i zadovoljiti želje korisnika bez obzira na kvalitetu. Voditeljica nabave ističe kako se u novije vrijeme promijenio sam profil nabave s obzirom na to da korisnici na internetu mogu pronaći većinu traženih informacija te više nemaju toliku potrebu posuđivati knjige u knjižnicama.

3.5.3. Dar kao oblik nabave

Sve ispitanice navode kako korisnici, ali i nekorisnici vrlo često daruju knjige. Jedan dio darova dobivaju i od institucija, npr. Gradska knjižnica i Knjižnica Božidara Adžije dobivaju desetke svezaka od Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Voditeljica nabave Knjižnice Božidara Adžije ističe kako su zadnjih godina stekli praksu dogovora s korisnicima o tome koje im knjige žele darovati kako bi Knjižnica mogla odabrati naslove koji su joj potrebni i uklapaju se u knjižnični fond. Ako netko ipak donese knjige bez dogovora, uzimaju knjige koje su im potrebne i koje su u dobrom stanju, a naslove koji im ne trebaju daruju dalje, odnosno stavljaju u kutak u Knjižnici pod nazivom *Poklon korisnicima*. Budući da korisnici vrlo često daruju knjige i da u cjelokupnom fondu imaju pravo na otprilike 10% darova, važno je da knjižnice prethodno odaberu knjige. No s druge strane, s obzirom na smanjena financijska sredstva u proračunu, u zadnje vrijeme se ipak sve češće odlučuju na prihvaćanje darova čime dosta narušavaju svoju strukturu fonda. Usprkos tome, od korisnika su darovima znali dobiti važne primjerke knjiga ili časopisa koji su im nedostajali. Od korisnika prvenstveno biraju stručnu knjigu, a nikada ne uzimaju beletristiku koju ostavljaju drugim korisnicima da si uzmu na poklon. Voditeljica nabave građe Knjižnice Medveščak ističe kako zbog velikih količina darova, a nedostatka prostora na policama, rade rigorozan izbor građe te u fond uvrštavaju samo ono što im je neophodno. Također preferiraju da im korisnici jave unaprijed koju građu im planiraju donijeti te u skladu s tim prihvaćaju ili odbijaju darove. Broj darova različit je u svakom ogranku Knjižnice Vladimira Nazora. Neki se korisnici

najave prije nego donesu knjige, drugi pošalju popis naslova kako bi Knjižnica odlučila što im treba, a neki vrećicu s knjigama samo ostave ispred vrata. Ako mogu komunicirati s darovateljem, naglase da će u fond uzeti samo ono što im nedostaje, a sve ostalo će ili dati u neku drugu knjižnicu, vratiti darovateljima natrag ili ostaviti u košari ispred vrata za druge korisnike. Svaki ogranak odlučuje što će uzeti u fond, a preostale knjige dođu u centralnu knjižnicu na provjeru stanja te se tamo odlučuje jesu li potrebne i uklapaju li se u knjižnu zbirku. Ako Gradska knjižnica dobije na dar više primjeraka određene knjige koja nije svima relevantna, tada ih podijeli knjižnicama kojima se uklapa u fond. U Knjižnicama grada Zagreba ne postoje smjernice za postupanje s darovima. Postoje samo usmene preporuke o pažljivom odabiru i uvrštavanju darova u fond, a knjižničari prilikom postupanja s darovima nastoje slijediti i upute iz IFLA-ine publikacije prevedene na hrvatski *Darovi za zbirke: smjernice za knjižnice*. S obzirom na dugogodišnji rad znaju što im je potrebno jer poznaju fond i poznaju svoje korisnike. Budući da darovi stižu kontinuirano i u većim količinama, korisnike i nekorisnike knjižnice ne potiče se dodatno na darivanje knjiga.

3.5.4. Zahtjevi korisnika za građom

U svim knjižnicama iz uzorka jednak je postupak sa zahtjevima korisnika za građom. Ako korisnik traži građu koju knjižnica nema u knjižničnom fondu, vode pismenu evidenciju o tim zahtjevima koja se iz informativne službe prosljeđuje u službu nabave. Postoji dobra suradnja i komunikacija između informativne službe koja je u neposrednom kontaktu s korisnicima i službe nabave pa se usmene informacije o zahtjevima korisnika razmjenjuju svakodnevno. Područni ogranci Knjižnice Vladimira Nazora jednom ili dvaput tjedno, telefonski ili mailom, u središnju knjižnicu javljaju listu desetak naslova za koje smatraju da ih treba nabaviti. Također se redovito prate popisi rezerviranih knjiga iz sustava ZaKi prema kojem se svakodnevno, koliko to sredstva za kupnju građe dopuštaju, korigira nabava, tj. nadokupljuje se broj primjeraka knjiga koje imaju veći broj rezervacija, a broj već kupljenih primjeraka je nedostatan. U Knjižnici Božidara Adžije gotovo uvijek uvažavaju zahtjeve korisnika kad se radi o znanstvenoj knjizi koju mogu nabaviti. Ohrabruju korisnike da predlažu naslove, no ne i beletristiku budući da ona zauzima samo 30% knjižne zbirke. Voditeljica nabave navodi kako korisnici to znaju jer su upoznati s fondom te ne inzistiraju na tome. Nastoje nabavljati malo probraniju beletristiku, ali ponekad nabave i neki trivijalan naslov ako su stalni upiti za njim. Ostale knjižnice većinom upućuju korisnike u njihovu knjižnicu, osim ako je u pitanju beletristika. U Knjižnici Vladimira Nazora i Knjižnici Medveščak korisnike ne ohrabruju da predlažu naslove, ali se njihovi zahtjevi uvažavaju kao prijedlozi za nabavu građe. Dakle,

korisnički zahtjev ujedno je i prijedlog za nabavu građe. Služba nabave Knjižnice Medveščak nastoji maksimalno uvažiti korisničke zahtjeve ako su oni u skladu s nabavnom politikom knjižnice i ako je to financijski moguće. Sve ispitanice slažu se da sredstva kojima knjižnica raspolaže obično nisu dostatna za uvažavanje korisničkih zahtjeva, posebno stoga što često postoji interes za određenim naslovom u određenom razdoblju u kojem mnogi korisnici istodobno traže isti naslov, a knjižnica ga ne može nabaviti u tako velikom broju primjeraka. Jasno im je da je to povezano s općedruštenim okolnostima te se moraju naučiti nositi s time. Voditeljica nabave Knjižnice Medveščak ističe: „Čak i kad bi knjižnica imala dovoljno sredstava da kupi velik broj primjeraka trenutno traženih knjiga i tako udovolji korisničkim zahtjevima, to bi se ubrzo pokazalo neracionalnim jer nakon razdoblja intenzivne čitanosti pojedinog naslova obično slijedi pad interesa za određenu knjigu koja onda, ako je kupljena u većem broju primjeraka, fizički opterećuje police i dodatno zauzima ionako vječno nedostatan prostor na policama.“ U Knjižnici Božidara Adžije uglavnom pokrivaju sva područja koja moraju, ali ne s dovoljnim brojem primjeraka za određene naslove. Npr. područje prava posebno je kritično budući da se knjige u tom području neprestano mijenjaju, jako su skupe te ih korisnici, jednom kad ih posude, dugo ne vraćaju. U Godišnjem izvještaju Knjižnica grada Zagreba istaknuto je da je u 2018. godini Knjižnice grada Zagreba koristilo 156.139 osoba, što je 6% više u odnosu na godinu prije te iznosi 20% ukupnog stanovništva. Prema preporukama Standarda za narodne knjižnice da se članstvom u knjižnici obuhvati 15% ukupnog stanovništva, taj je postotak premašen i jedan je od najvećih u Republici Hrvatskoj te je u porastu u odnosu na godinu prije. U 2018. godini KGZ je uslugom međuknjižnične posudbe surađivao s 41 knjižnicom iz cijele Hrvatske te je zaprimljeno 209 zahtjeva. Pritom je iz KGZ-a posuđeno 160 knjiga, a za potrebe korisnika KGZ-a za građom iz drugih knjižnica realizirano je pet međuknjižničnih posudbi.⁷⁴

3.5.5. Vrednovanje knjižničkog fonda

Knjižnice grada Zagreba svoje poslovanje provode putem knjižničkog programa ZaKi, a modul nabave sadrži sve podmodule potrebne za izgradnju fonda uključujući i desideratu, akcesiju i statističke izvještaje. Iz statistika knjižničkog sustava ZaKi moguće je dobiti uvid u razne podatke važne za nabavu građe kao što su struktura nabave (koliko je nabavljeno beletristike, znanosti, dječje literature i priručnika), kojim načinom je građa nabavljena (kupnja, dar, otkup, zamjena ili obvezni primjerak), koliko je prinovljeno novih naslova u

⁷⁴ Izvještaj o radu Knjižnica grada Zagreba za 2018. godinu. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/otama/godisnji-izvjestaji/43616>. (1.9.2019.)

koliko primjeraka, pojedinačne statistike po zbirkama i lokacijama i slično. Knjižnični sustav ZaKi kao alat za rad u službi nabave olakšava svakodnevno poslovanje, a posebno je koristan prilikom praćenja rada i statističkih izvještaja.⁷⁵ To što se određena skupina više posuđuje, odnosno više je korisničkih zahtjeva upućeno prema toj skupini, ne znači da je i bolja u vrijednosnom smislu od neke druge skupine, što također vrijedi i za pojedine naslove. Ipak, manje korisničkih zahtjeva može sugerirati da je građa postala zastarjela, neaktualna ili iščitana pa to može utjecati na donošenje odluke o provođenju otpisa takve građe. Budući da u programu postoji povijest posudbe na taj se način može vrednovati i vlastita prosudba o nabavi neke knjige. Ako neka knjiga stoji na polici i ne posuđuje se, a smatra se da je relevantna i vrijedna, onda ju u Knjižnici Božidara Adžije malo više reklamiraju, izlože je ili se o toj temi koju ona pokriva organizira malo predavanje te se promovira ta vrsta knjiga ako korisnici ne znaju da postoji u fondu. Voditeljica nabave Knjižnice Vladimira Nazora često pregledava sve rezervacije da vidi u kojoj područnoj knjižnici neki naslovi nedostaju, a ako imaju više od tri rezervacije nekog naslova trudi se nabaviti još jedan primjerak kako bi rasteretila ove koje već imaju.

3.6. Rasprava

Temeljem prikazanih rezultata, u nastavku slijede rasprava i odgovori na ranije postavljene pretpostavke.

Potvrđene su sve pretpostavke koje su postavljene prije istraživanja. Rezultati istraživanja ukazali su da Knjižnice grada Zagreba građu nabavljaju kupnjom sredstvima Zagrebačke županije koja dobivaju od Gradskog ureda za kulturu grada Zagreba i Ministarstva kulture Republike Hrvatske, vlastitim sredstvima te sredstva Zagrebačke županije i Grada Zaprešića koji financiraju nabavu građe Knjižnice Ante Kovačića u Zaprešiću. Drugi način nabave građe za knjižnični fond su otkup Ministarstva te otkup Gradskog ureda za kulturu grada Zagreba. Iako je plan nabave knjiga za 2018. godinu premašen za 3%, to je još uvijek daleko ispod broja koji propisuju Standardi za narodne knjižnice prema kojima bi KGZ trebao imati godišnju nabavu od 158.003 sveska, a prošlogodišnja je iznosila 96.756 svezaka.⁷⁶ Mira Švob, knjižničarka u Gradskoj knjižnici, u svojem članku *Nabava knjiga u narodnim knjižnicama u Zagrebu od 1988.-1999. godine* navodi kako je tadašnje golemo smanjenje tržišta knjiga i kupovne moći stanovništva uzrokovalo krizu u nakladničkoj djelatnosti. U prosjeku se tiskalo

⁷⁵ Kenda, J. Nav. dj.

⁷⁶ Izvještaj o radu Knjižnica grada Zagreba za 2018. godinu. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/ot-nama/godisnji-izvjestaji/43616>. (1.9.2019.)

tisuću primjeraka, a ponekad je i tako malu nakladu bilo teško prodati.⁷⁷ Situacija je u današnje vrijeme ipak bolja, ali problem slabe nakladničke djelatnosti još uvijek je prisutan, a nedostatak financijskih sredstava i dalje je ostao najveća briga knjižničara pri nabavi knjiga u narodnim knjižnicama. S nedostatkom financijskih sredstava za nabavu knjiga usko je povezan otkup. Od osamdesetih godina Gradsko poglavarstvo kupuje od izdavača veće količine knjiga po vlastitom izboru i šalje ih narodnim knjižnicama, a pritom knjižnice ne znaju prema kojim se kriterijima knjige otkupljuju niti u koliko primjeraka. Također, i Ministarstvo kulture otkupljuje knjige od izdavača, a knjige šalje onim knjižnicama koje stimulatивно financira prema kriteriju zaostajanja za standardom knjiga/stanovnik na svom području. Npr. 1998. godine Ministarstvo je izdvajalo 20 milijuna kuna za otkup, a knjižnicama je za nabavu knjiga namijenilo 15 milijuna kuna.⁷⁸ Ministarstvo kulture 2018. godine predstavilo je novi model otkupa knjiga za narodne knjižnice, a sredstva koja su propisana za provođenje otkupa su oko 12 milijuna kuna. Otkup knjiga funkcionirao je na način da Ministarstvo kulture prvo definira kategorije otkupa te u dogovoru s narodnim knjižnicama formira popise knjižnica kojima se šalju knjige. Nakladnici kontinuirano tijekom godine prijavljuju knjige koje vrednuje *Kulturno vijeće za knjižnu, nakladničku i knjižarsku djelatnost* te predlaže ministrici otkup pojedinih naslova u određenom broju primjeraka. Nakladnici potom narodnim knjižnicama dostavljaju knjige, a Ministarstvu kulture dostavljaju dokaz o otpremi knjiga knjižnicama i račun po kojem Ministarstvo kulture prebacuje sredstva nakladnicima. U novom modelu otkupa, Ministarstvo kulture će uplatiti sredstva direktno narodnim knjižnicama koje će po preporuci Kulturnog vijeća za knjižnu, nakladničku i knjižarsku djelatnost samostalno kupovati knjige i o tome izvještavati Ministarstvo kulture. Pritom će se naručivanje i plaćanje odvijati izravno između narodnih knjižnica i nakladnika, a Ministarstvo kulture neće se miješati u politiku određivanja cijena knjiga po kojima će narodne knjižnice nabavljati knjige, što je velika razlika u odnosu na dosadašnji model.⁷⁹ Otkupom se u cijeloj državi oblikuju jednaki fondovi, sve knjižnice posjeduju iste naslove, dok neke naslove ne dobiva nijedna, a najstručnije naslove dobivaju najmanji ogranci i slično. Knjižnice koje nemaju vlastita sredstva za nabavu knjiga otkupom su zadovoljne jer su to za njih jedine nove knjige u fondu, no bilo bi bolje da same raspoložu novčanim sredstvima te oblikuju fond prema potrebama svojih korisnika. S obzirom na nedostatak financijskih sredstava, u knjižnicama je prisutna stroža selekcija naslova te premali broj primjeraka

⁷⁷ Švob, M. Nav. dj.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Ministarstvo kulture. Javni poziv za otkup knjiga za narodne knjižnice. Dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/userdocsimages/EU%20fondovi/novi%20model%20otkupa%20knjiga%20nakladnici.pdf>. (1.9.2019.)

kupljenih naslova, a mnogo se manje kupuju knjige na stranim jezicima čime sve više zaostajemo za razvojem svjetske znanosti i kulture. Švob ističe kako je nužno pojačati priljev novčanih sredstava namijenjenih nabavi knjiga kako bi se ponovno dostigao *Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj*.⁸⁰

U procesu izgradnje knjižničnoga fonda posebno mjesto zauzima koordinirana nabava. Razmjena podataka o veličini, strukturi i dostupnosti fonda knjižnica u mreži olakšava upoznavanje s mogućnostima pojedine knjižnice i njenih zaposlenika. Rezultat koordinirane nabave je bolja opskrbljenost potrebnom knjižničnom građom te jednostavnija dostupnost građe i obavijesti o građi kojom knjižnice raspolažu.⁸¹ S obzirom na to da su ispitanice voditeljice nabave građe u mreži Knjižnica grada Zagreba koje posluju prema unaprijed utvrđenim naputcima Matične službe te prisustvuju mjesečnim sastancima o nabavi građe, nije bilo većih razlika u njihovim odgovorima o nabavi građe i kriterijima kojima se vode prilikom odabira knjižnične građe. Pretpostavka da Knjižnice grada Zagreba posjeduju pisane smjernice za nabavu građe je također potvrđena budući da knjižnice posjeduju smjernice za nabavu građe temeljene na univerzalnim međunarodnim dokumentima važnima za knjižnično poslovanje te općenitim zakonima i propisima Republike Hrvatske. "Svrha smjernica treba biti osiguranje dosljednog pristupa održavanju i razvijanju knjižničnih zbirki i pristupa građi. Kontinuirani je razvoj zbirku imperativ kako bi se ljudima pružio stalan izbor nove građe, kako bi se zadovoljile potrebe novih službi i osigurala usklađenost s promjenama vezanima uz njihovo korištenje."⁸² Nebesny i Švob navode da će knjižnica uvijek nabavljati onu vrstu knjižnične građe koja će zadovoljavati korisničke potrebe. Npr. ako knjižnica utvrdi da će uglavnom zadovoljavati rekreativne čitalačke potrebe, onda će većinom nabavljati takvu vrstu literature, a ako će joj zadaća biti podizanje informatičke pismenosti ili pružanje poslovnih informacija, svoju će nabavnu politiku usmjeriti na prikupljanje građe koja će zadovoljavati takve potrebe korisnika. "Ne treba pritom misliti kako su neke zadaće "uzvišenije", a druge manje važne, potpuno je legitimno opredijeliti se za zadovoljavanje potreba svojih korisnika, s obzirom na njihove istražene ili pretpostavljene zahtjeve."⁸³ Sukladno tome, pisane smjernice za izgradnju knjižnične zbirke najbolja su obrana protiv pritužbi korisnika. Na taj način nabava knjižnične građe u potpunosti je transparentna i zajednica kojoj knjižnica služi upoznata je s načelima prema kojima se građa odabire. U prilog trećoj pretpostavki idu

⁸⁰ Švob, M. Nav. dj.

⁸¹ Tadić, K. Nav. dj.

⁸² IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice. Nav. dj. Str. 66.

⁸³ Nebesny, T., Švob, M. Nav. dj.

odgovori ispitanica da se pri odabiru građe vode općim kriterijima za prosudbu pojedinog naslova, kriterijem vrijednosti i kriterijem potražnje, ali i drugim općenitim kriterijima koje preporučaju teoretičari u području izgradnje knjižničnih fondova. S obzirom da su Gradska knjižnica i Knjižnica Božidara Adžije centralne knjižnice mreže koje su po svojim zbirkama i zadaćama narodne i znanstvene knjižnice, voditeljice nabave prilikom odabira građe moraju uzeti u obzir i stručne kriterije za izgradnju zbirke, ali i ponešto drugačije zahtjeve korisnika. Pritom sredstva kojima raspolažu uvelike diktiraju koliko mogu udovoljiti korisničkim zahtjevima.

Vrlo bitan dio u poslovanju knjižnice i oblikovanju knjižničnog fonda suradnja je s korisnicima, bilo putem njihovih prijedloga za nabavu građe, bilo darovima koje korisnici odluče pokloniti knjižnicama. Budući da Knjižnice grada Zagreba nemaju pisane smjernice za darove i donacije, potrebno je ustanoviti jasne postupke za rukovanje i procjenu darova u skladu s knjižničnom politikom postupanja s darovima. Smjernice za darove i donacije su potrebne i zato što se bave pitanjem troškova darova. Iako su darovi korisnika besplatni jer nema troškova kupnje, knjižnica koja ih prihvaća mora uzeti u obzir troškove njihove obrade, pohrane i zaštite. Nekome tko nije upoznat s oblikovanjem knjižničnog fonda, velika količina darova upućenih knjižnici činila bi se odličnim načinom za popunjavanje zbirke, no pritom je od velike važnosti u fond prihvaćati samo naslove koji su u skladu s nabavnom politikom i ne odstupaju od zaokružene cjeline knjižne zbirke. Isto tako, svaka knjižnica ima propisano koliki postotak darova smiju uključiti u knjižnični fond te ne bi trebalo previše odstupati od te brojke. Usprkos tome, darovi su poželjan način oblikovanja knjižničnog fonda jer ga nadopunjavaju i jačaju te često zamjenjuju naslove koji su oštećeni ili dotrajali. Korisnici često posjeduju starija izdanja koja se više ne mogu nabaviti ili ponekad daruju knjige koje knjižnice ne mogu nabaviti zbog visoke cijene. Kako bi si knjižnice što više olakšale način postupanja s darovima, trebale bi postići dogovor s korisnicima da im pošalju popis naslova koje bi htjeli pokloniti prije nego ih donesu. Tako bi knjižnica sebi mogla odabrati naslove koji su joj potrebni te ne bi došlo do bespotrebnog gomilanja knjiga u prostorima knjižnice, a korisnici ne bi uzalud teglili vrećice s knjigama. No na primjeru Knjižnica grada Zagreba vidljivo je da poneki korisnici svejedno knjige donesu bez najave. Hipoteza o velikom broju darova koje Knjižnice grada Zagreba dobivaju također je potvrđena.

Drugi način sudjelovanja korisnika u oblikovanju knjižničnog fonda su njihovi prijedlozi za nabavu pojedine građe. Budući da narodne knjižnice u svom fondu moraju posjedovati najrazličitiju građu jer im je glavna zadaća pružiti korisnicima sve informacije koje su im

potrebne za različite svrhe (obrazovne, poslovne, rekreativne...) ključno je uvažavati prijedloge korisnika i upoznati njihove interese i želje. Pritom je najbitnija komunikacija između osoba koje rade s korisnicima (informatora) i službi nabave u knjižnicama. Ako korisnici više puta traže određeni naslov kojeg knjižnica još ne posjeduje, to je najočitiiji pokazatelj da bi knjižnica taj naslov trebala nabaviti. Korisnici predlažu naslove za nabavu u istraživanim Knjižnicama grada Zagreba i raspituju se o željenim knjigama kod informatora što potvrđuje petu pretpostavku. Također, knjižnični sustav ZaKi pomoću kojeg KGZ posluje u svojem sustavu sadrži podatke o broju posudbi i rezervacija određenog naslova te je koristan u praćenju interesa korisnika. Nažalost sredstva kojima Knjižnice grada Zagreba raspoložu nisu uvijek dovoljna kako bi mogli zadovoljiti svim zahtjevima korisnika, no u trenucima pomame za nekim popularnim naslovom to ni ne bi bilo racionalno. Potrebno je uvažiti prijedloge korisnika, no pritom i uzeti u obzir proračun knjižnice te nedostatak prostora za sve knjige koje bi korisnici pri vrhuncu njihove popularnosti željeli. Te dvije stavke (nedostatak financijskih sredstava i manjak prostora) vjerojatno su jedni od razloga zašto su voditeljice nabave u Knjižnici Vladimira Nazora i Knjižnici Medveščak navele da ne ohrabruju korisnike da predlažu naslove. Nadalje, pomoću statističkih podataka iz spomenutog sustava ZaKi, knjižničari također kontinuirano vrednuju knjižničnu zbirku, prate cjelokupni obrtaj fonda te tako utvrđuju je li možda pojedina građa postala zastarjela i iščitana čime je potvrđena i posljednja hipoteza.

Zaključak

Knjižnično poslovanje podrazumijeva ispreplitanje dviju sfera. Na jednoj je strani poslovanje okrenuto javnosti koje podrazumijeva rad s korisnicima, a na drugoj sve tehničke aktivnosti koje se odvijaju iza zatvorenih vrata. Izgradnja knjižne zbirke povezuje to dvoje. Knjižničari zaduženi za izgradnju zbirke informacije prosljeđuju službi za nabavu koja novu građu šalje službi za obradu te građa naposljetku završi na polici. Povratne informacije od strane korisnika i knjižničara o vrijednosti i traženosti pojedine građe vrlo su bitne u daljnjem razvoju zbirke. Najbolje posluju one narodne knjižnice koje imaju jasno zacrtane ciljeve i jasnu predodžbu korisnika kojima služe, a čije potrebe se poklapaju s tim ciljevima. Takav pristup oblikovanju knjižničnog fonda omogućava rad u kojem knjižničareve osobne vrijednosti ne utječu na odabir građe, što je ključno za izgradnju knjižne zbirke koja će zadovoljiti sve potencijalne korisnike. Odabir (selekcija) je proces u kojem knjižničar odlučuje koju će građu nabaviti za knjižnu zbirku, pri čemu je ključno odrediti odnos kvalitete i vrijednosti dobivenog. Većinu vremena to nije samo biranje primjerene građe nego utvrđivanje distinkcije između onoga što je nužno potrebno knjižnici i onoga što bi se moglo smatrati luksuzom s obzirom na novčani fond kojim knjižnica raspolaže. U današnje vrijeme prisutna je kriza financiranja knjižnične djelatnosti te je jedan od glavnih problema nedostatak financijskih sredstava za nabavu građe, ali i neredovitost priljeva sredstava. S tim pod ruku ide pojava otkupa, odnosno dopuna i pomoć redovitoj knjižničnoj nabavi od strane države ili grada koji financiraju knjižnicu. Iz statističkih podataka godišnjih izvještaja Knjižnica grada Zagreba vidljivo je da su svi oblici nabave u padu, a jedino je otkup Ministarstva kulture u porastu. Iako je takav način nabave građe od velike pomoći knjižnicama u smislu nadopunjavanja fonda, većina knjižničara i teoretičara slaže se da bi odabir građe za knjižnični fond ipak trebalo prepustiti samim knjižnicama. Knjižničari iz prve ruke upoznaju potrebe svojih korisnika, oslušuju njihove želje i interese te u skladu s time biraju građu za svoj fond. S obzirom da je prošle godine najavljena promjena modela otkupa knjiga za narodne knjižnice od strane Ministarstva kulture, u budućnosti će se vidjeti hoće li novi model zaživjeti i biti pogodniji za knjižnice. Posljednji korak u procesu razvoja knjižnične zbirke je evaluacija koja može rezultirati porastom prihoda za financiranje knjižnice te pomoći ustanoviti kvalitetu rada knjižnice. Prilikom vrednovanja knjižničnog fonda bitno je ustanoviti vrijednost knjižnične građe, ali i provesti istraživanje zajednice korisnika kako bi postupak bio kvalitetno i u cijelosti proveden. Rezultati istraživanja o oblikovanju knjižne zbirke te

utjecaju korisnika na njezinu izgradnju u Knjižnicama grada Zagreba pokazali su kako usprkos ograničenim proračunima i nepovoljnoj situaciji u nakladničkoj djelatnosti, voditeljice nabave uspijevaju nabaviti svu građu koja je potrebna za uspješno djelovanje najveće ustanove među narodnim knjižnicama u Hrvatskoj. Mreža narodnih knjižnica u Zagrebu modelom koordinirane nabave omogućava mnogo veću dostupnost informacija građanima nego što bi pojedinačne knjižnice mogle omogućiti. Knjižnični sustav ZaKi pomoću kojeg provode svoje ukupno poslovanje od velike je pomoći pri kontinuiranom praćenju korisničkih potreba i interesa jer nudi podatke o posudbama i rezervacijama građe te olakšava posao vrednovanja knjižničkog fonda. Posebno je važna suradnja informacijske službe knjižnice i službe za nabavu građe kako nijedan korisnički prijedlog ili primjedba ne bi ostali nezamijećeni, a iz istraživanja je vidljivo da Knjižnice grada Zagreba vode brigu o tome i otvoreni su prema svim korisničkim zahtjevima. Iako ne ohrabruju korisnike da im donose darove, to nije ni nužno jer su korisnici i sami vrlo aktivni te redovito odlučuju darovati knjige. Korisnicima je bitno omogućiti da na određeni način utječu na izgradnju fonda svojim prijedlozima za nabavu građe ili darovima koje odluče pokloniti knjižnici. Kao zaključnu misao, važno je istaknuti potrebu za pronalaskom zlatne sredine prilikom uvažavanja korisničkih zahtjeva i oblikovanja fonda prema unaprijed utvrđenoj nabavnoj politici, a upravo je to ono u čemu su se Knjižnice grada Zagreba pokazale izrazito uspješnima.

Popis literature

1. Anderson, K. J., Freeman, R. S., Hérubel, J. V. M., Mykytiuk, L. J., Nixon, J. M. Buy, Don't Borrow: Bibliographers' Analysis of Academic Library Collection Development through Interlibrary Loan Requests. // *Libraries Research Publications*, 27, 3/4(2002).
2. Avalon, S., Golubović, V., Romić, K. Sinergija nabave i međuknjižnične posudbe- prikaz modela Patron Driven Acquisition (PDA). // *Knjižnice: kamo i kako dalje?*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2017. Str. 3-16.
3. Balog, K.P., Feldvari, k. Nabava elektoriničkih knjiga u knjižnicama. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56, 1/2(2013), str. 79-106.
4. Bashir, F., Soroya, S.H., Khanum, A. Users' Satisfaction as a Valid Measure for Information Resources: A Case of Public Libraries. // *Journal of Library Administration* 58, 3(2018), str. 302-312.
5. Carter, M. D.; Bonk, W.J. *Building Library Collections*. 2nd ed. New York ; London : The Scarecrow Press, Inc., 1964.
6. Curley, A.; Broderick, D. *Building Library Collections*. 6th ed. Lanham ; Md. ; London : The Scarecrow Press, Inc., 1985.
7. Darovi za zbirke: smjernice za knjižnice ; Upute za izradbu smjernica za izgradnju knjižnične zbirke primjenom modela Conspectus ; Međunarodna posudba i dostava dokumenata: načela i smjernice za postupanje , Model nacionalnog pravilnika za međuknjižničnu posudbu. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.
8. Evans, G. E. *Developing library and information center collections*. / G. Edward Evans with the assistance of Margaret R. Zarnosky. 4th ed. Englewood, Col. : Libraries Unlimited, 2000.
9. Hebrang Grgić, I. Dar kao način izgradnje zbirkiu hrvatskim narodnim knjižnicama. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 54, 3(2011), str. 95-106.
10. IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice. // *IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin*. 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. Izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
11. IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin ; [s engleskog prevela Irena Kranjec]. 2. hrvatsko izd. [prema 2. izmijenjenom izd. izvornika]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

12. Izvještaj o radu Knjižnica grada Zagreba za 2018. godinu. Dostupno na:
<http://www.kgz.hr/hr/o-nama/godisnji-izvjestaji/43616>. (1.9.2019.)
13. Johnson, P. Fundamentals of collection development and management. 3rd ed. London : Facet Publishing, 2014.
14. Kenda, J. Nabava knjižnične građe: interakcija između mogućnosti knjižnica i potreba korisnika. // Hrvatsko knjižničarsko društvo 76 (2018).
15. Kovačević, J., Vrana, R. Pogled na knjižnične usluge iz perspektive korisnika. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 1/2(2015), str. 135-160.
16. Mickelsen, A. Practise makes perfect (2016). Dostupno na:
<https://www.libraryjournal.com/?detailStory=practice-makes-perfect-collections>.
(1.9.2019.)
17. Ministarstvo kulture. Javni poziv za otkup knjiga za narodne knjižnice. Dostupno na:
<https://www.min-kulture.hr/userdocsimages/EU%20fondovi/novi%20model%20otkupa%20knjiga%20nakladnici.pdf>. (1.9.2019.)
18. Nebesny, T.; M. Švob. Izgradnja knjižne zbirke u narodnim knjižnicama. // Slobodan pristup informacijama u službi kulturnog razvitka. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 56-75.
19. Nebesny, T. Otkup knjiga kao način nabave u narodnim knjižnicama. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 3(2000), str. 57-78.
20. Nixon, J. M., Freeman R. S., Ward S.M. Patron-Driven Acquisitions: An Introduction and Literature Review. // Collection Management 35, 3-4(2010), str. 119-124.
21. Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine 105(97) i 5(98). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_06_58_1071.html.
(6.9.2019.)
22. Švob, M. Nabava knjiga u narodnim knjižnicama u Zagrebu od 1988. do 1999. Godine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 3(2000), str. 44-56.
23. Tadić, K. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. Opatija : "Benja", 1994.
24. Vrana, R., Kovačević, J. Razvoj knjižničnih zbirki kao preduvjet i mjera razvoja knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 1(2017), str. 79-102.
25. Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Narodne novine 17(2019). Dostupno na:
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_02_17_356.html. (6.9.2019.)

Prilozi

Prilog 1. Protokol za intervju

Naziv ustanove

1. Na koje sve načine nabavljate knjižničnu građu?
2. Model nabave u Knjižnicama grada Zagreba je koordinirana nabava. Možete li ukratko objasniti kako ona funkcionira te što sve podrazumijeva njezina primjena? S kim sve surađujete prilikom odabira knjižnične građe?
3. Posjeduje li Vaša knjižnica smjernice za izgradnju zbirke ili neki sličan dokument prema kojem oblikujete fond?
4. Prema kojim kriterijima birate naslove koje nabavljate za knjižnični fond?
5. Kako postupate s darovima korisnika?
 - a. Postoje li smjernice za nabavu što se tiče darova?
 - b. Ohrabruju li se darovi?
 - c. Na koji se način prihvaćaju ili odbijaju darovi?
 - d. Koliko često korisnici odluče nešto darovati knjižnici?
6. Kako postupate sa zahtjevima korisnika za određenom građom?
 - a. Ohrabruju li se korisnici da predlažu naslove koje knjižnica ne nudi?
 - b. Na koji način korisnici predlažu naslove?
 - c. Koliko često se uvažavaju zahtjevi korisnika?
 - d. Jesu li sredstva kojima knjižnica raspolaže dostatna za uvažavanje njihovih zahtjeva?
7. Na koji način provodite vrednovanje građe po pitanju korisničkih zahtjeva?

Oblikovanje fonda u narodnoj knjižnici: utjecaj korisnika na izgradnju zbirke

Sažetak

Knjižnični fond čini sva građa koja pristiže u narodne knjižnice i koja se u njima čuva i daje na korištenje. S obzirom na različitost zajednice u kojoj narodna knjižnica posluje, prije oblikovanja knjižničnog fonda zadaća je knjižničara istražiti korisničke interese kako bi knjižnica u potpunosti ispunila svoju zadaću i zadovoljila sve obrazovne i rekreativne potrebe svojih korisnika. Prilikom izgradnje knjižne zbirke nužno je ustanoviti i pisane smjernice za izgradnju zbirke koje knjižnici osiguravaju komunikaciju sa zajednicom i dosljednost u razvoju zbirke. Predmet proučavanja ovog diplomskog rada bit će oblikovanje knjižničnog fonda narodne knjižnice te načini sudjelovanja korisnika u izgradnji knjižne zbirke. U empirijskom dijelu rada fokus će biti na načinima izgradnje knjižne zbirke u Knjižnicama grada Zagreba te će se na temelju intervjua s voditeljicama nabave tri knjižnice u sklopu Knjižnica grada Zagreba nastojati ustanoviti koliki utjecaj korisnici imaju na oblikovanje knjižne zbirke te na koji način knjižničari vrše vrednovanje fonda s obzirom na korisničke zahtjeve.

KLJUČNE RIJEČI: oblikovanje knjižničnog fonda, narodne knjižnice, Knjižnice grada Zagreba, utjecaj korisnika na izgradnju knjižne zbirke, vrednovanje knjižničnog fonda

Collection development in public libraries: the role of users in collection development

Summary

A library collection is comprised of all the materials that find their way into public libraries. There they are stored and put into circulation. Given the differences among the communities where public libraries operate, it is the librarian's job to make a survey of the user interests before collection development in order for the library to complete its role in full and satisfy all of the educational and recreational needs of its users. During the collection development, it is of the essence to determine written guidelines as well, for they ensure the library's communication with the community and its consistency in collection development. This thesis will be dealing with library collection development in public libraries and the role of users in the book collection development. In the empirical part of the paper the emphasis will be on the ways of collection development used in Zagreb City Libraries. Based on the interviews conducted with the heads of acquisition of the three libraries that are a part of Zagreb City Libraries it will determine the role of the users in book collection development and the librarian's evaluation of the collection considering the demands of the users.

KEYWORDS: collection development, public libraries, Zagreb City Libraries, the role of users in the book collection development, library collection evaluation